

Elizabeth T. Gershoff, Shawna J. Lee, Joan E. Durrant

Przeciwdziałanie stosowaniu kar fizycznych przez rodziców – obiecujące strategie interwencji

Dziecko Krzywdzone : teoria, badania, praktyka 16/4, 166-204

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Przeciwdziałanie stosowaniu kar fizycznych przez rodziców – obiecujące strategie interwencji

Elizabeth T. Gershoff^a, Shawna J. Lee^b, Joan E. Durrant^c

^aDepartment of Human Development and Family Sciences, University of Texas

^bSchool of Social Work, University of Michigan

^cDepartment of Community Health Sciences, Max Rady College of Medicine, Rady Faculty of Health Science, University of Manitoba,

Solidny, ciągle powiększający się zbiór danych empirycznych, które dowodzą, że kary fizyczne narażają dzieci na wysokie ryzyko rozmaitych negatywnych skutków, połączony z powszechnym uznaniem niezbywalnego prawa dzieci do ochrony i godności, doprowadził do powstania programów mających na celu zapobieganie stosowaniu kar fizycznych przez rodziców. W artykule opisano obiecujące programy i strategie opracowane na każdym z trzech poziomów interwencji – interwencji wskazującej, profilaktyki selektywnej i profilaktyki uniwersalnej – oraz skrótowo przedstawiono podstawy empiryczne każdego z nich. Wskazano również obszary dalszego rozwoju i ewaluacji programów.

SŁOWA KLUCZOWE:

KARY FIZYCZNE, KLAPSY, DYSCYPLINA, INTERWENCJA, PROFILAKTYKA

Wprowadzenie

Z prowadzonych od kilkadziesiąt lat badań dotyczących stosowania kar fizycznych przez rodziców wyływają dwa jednoznaczne wnioski. Po pierwsze, kary fizyczne w ogóle, a klapsy w szczególności, są nieskuteczne w korygowaniu zachowania dzieci, a nawet z biegiem czasu skutkują jego pogorszeniem

(Altschul, Lee, Gershoff, 2016; Durrant, Ensom, 2012; Gershoff, Lansford, Sexton, Davis-Kean, Sameroff, 2012; Gershoff, Grogan-Kaylor, 2016). Po drugie, kary fizyczne narażają dzieci na ryzyko rozmaitych szkodliwych skutków w obszarze zachowania, zdrowia psychicznego i rozwoju poznawczego, a także na ryzyko urazów fizycznych (Gershoff, Grogan-Kaylor, 2016; Grogan-Kaylor, Berger, 2014).

Organizacja Narodów Zjednoczonych jednogłośnie uznała, że wszelkie formy karania fizycznego dzieci, nawet te „łagodne”, stanowią naruszenie prawa dzieci do ochrony przed przemocą, i wezwała do wyeliminowania kar fizycznych (ONZ i Komitet Praw Dziecka ONZ, 2007). Do tej pory 51 państw wprowadziło prawny zakaz stosowania kar fizycznych wobec dzieci (Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children, 2017). Zgodnie ze stanowiskiem ONZ i wielu badaczy zjawiska przemocy w rodzinie (Durrant, Ensom, 2012; Gelles, Straus, 1988) rozróżnienie między karami fizycznymi a krzywdzeniem fizycznym jest fałszywe i legitymizuje przemoc wobec dzieci. Kraje, które utrzymują prawny podział na dopuszczalne i niedopuszczalne formy karania fizycznego, podlegają coraz silniejszej presji międzynarodowej i są wzywane do przestrzegania prawa dzieci do ochrony i godnego traktowania, ponieważ takie rozróżnienie dopuszcza pewien arbitralny poziom przemocy wobec dzieci. W *Agendzie na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030* Organizacji Narodów Zjednoczonych spadek stosowania kar fizycznych wobec dzieci wymienia się wśród wskaźników osiągnięcia celu promowania „pokoju, sprawiedliwości i silnych instytucji” (ONZ, 2015, s. 1).

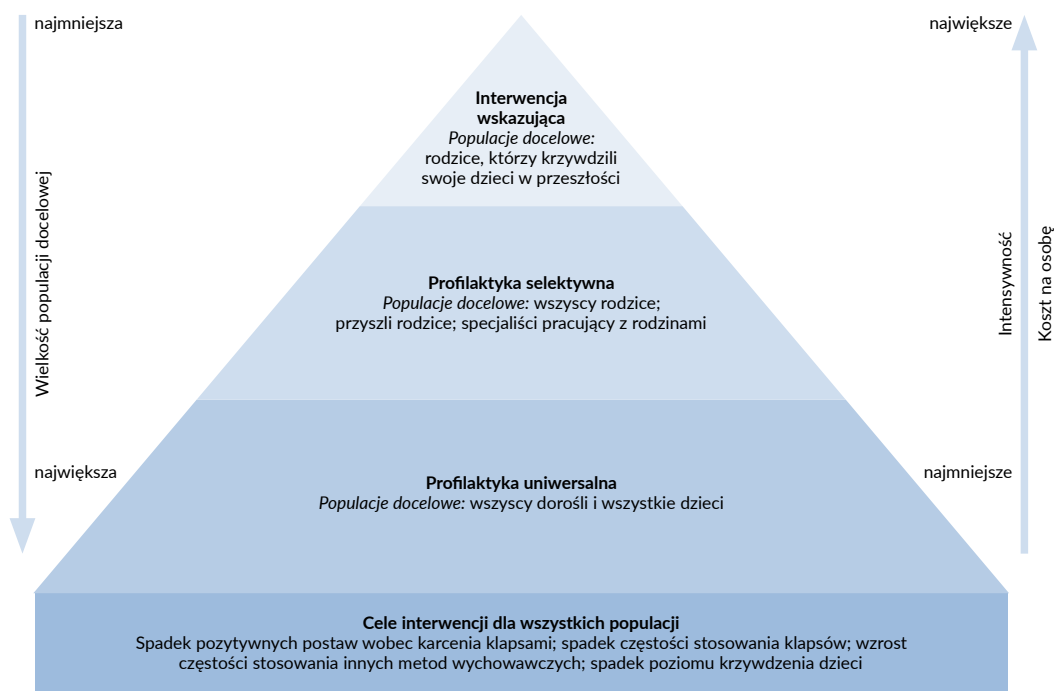
Siła dowodów empirycznych ukazujących zagrożenia związane ze stosowaniem kar fizycznych oraz argumenty odwołujące się do praw człowieka skłaniają coraz większą liczbę profesjonalnych organizacji świadczących usługi dla dzieci i rodzin do stanowczego zniechęcania rodziców do sięgania po tego rodzaju kary. Na przykład *American Academy of Pediatrics* (1998, 2014) i *Canadian Paediatric Society* (2016) wezwały pediatrów, aby odradzali rodzicom stosowanie kar fizycznych. *American Academy of Child and Adolescent Psychiatry* (2012), *American Professional Society on the Abuse of Children* (2016), *Canadian Psychological Association* (2004) oraz *National Association of Pediatric Nurse Practitioners* (2011) wydały podobne oświadczenia. Amerykańskie Centra Kontroli i Prewencji Chorób niedawno opublikowały wytyczne w sprawie zapobiegania krzywdzeniu dzieci, w których wezwały do opracowania interwencji edukacyjnych i prawnych mających na celu zmniejszenie poziomu akceptacji kar fizycznych oraz częstości ich stosowania jako strategii zapobiegania krzywdzeniu fizycznemu dzieci (Fortson, Klevens, Merrick, Gilbert, Alexander, 2016).

Mimo to rodzice nadal karzą fizycznie swoje dzieci. W krajowym badaniu rodzin biorących udział w programie *Early Head Start* w Stanach Zjednoczonych 34% matek

przyznało, że w ostatnim tygodniu przynajmniej raz dało klapsa swoim dwu- i trzyletnim dzieciom (Berlin i in., 2009). W innym dużym badaniu środowiskowym, przeprowadzonym wśród amerykańskich rodzin mieszkających na obszarze miejskim, 53% matek i 44% ojców trzyletnich dzieci przyznało się do ukarania dziecka klapsami przynajmniej raz w ciągu ostatniego miesiąca (Lee, Altschul, Gershoff, 2015). Podobne wyniki otrzymano w Kanadzie. Badanie populacyjne przeprowadzone w Quebecu wykazało, że ponad 1/3 rodziców daje klapsy swoim dzieciom (Clément, Chamberland, 2014). Dane pochodzące z kanadyjskiego badania pod nazwą *Canada's National Longitudinal Survey of Children and Youth* ujawniły spadek rozpowszechnienia i częstości stosowania kar fizycznych między pierwszym (1994–1995) a ostatnim (2008–2009) cyklem badawczym. Jedna czwarta rodziców w ostatnim cyklu badawczym przyznała jednak, że nadal karze fizycznie swoje dzieci (Fréchette, Romano, 2015).

To, że rodzice nadal stosują kary fizyczne – mimo nagromadzenia dowodów empirycznych, z których wynika, iż są one zarówno nieskuteczne, jak i szkodliwe dla dzieci – wskazuje jednoznacznie na zapotrzebowanie na strategie przeciwdziałania ich stosowaniu. Szczególnie potrzebne wydają się interwencje, które przekładałyby dane naukowe dowodzące szkodliwości kar fizycznych na przyjazne rodzicom komunikaty i pomagałyby rodzicom zmieniać ich postępowanie w sposób wspierający zdrowy rozwój dzieci. Do tej pory sięgano po rozmaite metody zapobiegania karaniu fizycznemu, podjęto jednak bardzo nieliczne próby sporządzenia listy tych metod oraz ich syntetycznego przedstawienia. *De facto*, w opublikowanym niedawno, rzekomo wyczerpującym przeglądzie programów interwencyjnych dla rodziców, opracowanym przez *National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine* (2016), nie ujęto interwencji mających na celu przeciwdziałanie karom fizycznym. Co za tym idzie – specjaliści nie mają jasnego obrazu dostępnych metod ani wiedzy na temat skuteczności podejmowanych działań.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie przykładów obiecujących podejść i programów mających na celu zmianę postaw wobec kar fizycznych oraz zmniejszenie ich rozpowszechnienia. Nie jest to systematyczny przegląd wszystkich tego rodzaju interwencji. Zamiarem autorów było raczej opisanie pewnego zakresu strategii interwencji w celu zilustrowania twórczych, skutecznych metod, jakie są obecnie wykorzystywane.

Rysunek 1. Poziomy i grupy docelowe interwencji służących zapobieganiu lub zmniejszaniu częstotliwości stosowania kar fizycznych. Źródło: Gershoff, E. T., Lee, S. J., Durrant, J. E. (2017). Promising intervention strategies to reduce parents' use of physical punishment. *Child Abuse & Neglect*, 71, 9–23. © 2017 Elsevier Ltd.

Nasz przegląd jest zorganizowany wokół trzech poziomów interwencji wyróżnionych przez *Institute for Medicine* (Mrazek, Haggerty, 1994): obejmuje programy profilaktyki wskazującej, programy profilaktyki selektywnej i programy profilaktyki uniwersalnej. Na rysunku 1 uporządkowano te trzy poziomy interwencji według wielkości (stopnia zawężenia) populacji docelowej. Programy interwencji wskazującej mają na celu przeciwdziałanie niepożądanemu zachowaniu w populacji, która albo już przejawia to zachowanie, albo wykazuje duże ryzyko jego wystąpienia. Jako działania ukierunkowane programy te są adresowane do najmniejszej liczby odbiorców, a ponieważ na ogół odznaczają się dużą intensywnością, często są najkosztowniejsze. Programy interwencji selektywnej są adresowane do podgrup populacji, w których ryzyko wystąpienia danego niepożądanego zachowania – aktualnie lub w przyszłości – jest wyższe niż przeciętnie. Natomiast programy profilaktyki uniwersalnej są adresowane do całej populacji, niezależnie od poziomu ryzyka. Są to programy najmniej intensywne, a ponieważ mają największy zasięg, ich koszt

w przeliczeniu na jednego odbiorcę jest najmniejszy. W dalszej części artykułu opiszemy przykładowe programy mające na celu zmniejszenie częstości stosowania kar fizycznych lub zmianę postaw sprzyjających utrzymywaniu się takich zachowań rodzicielskich – na każdym z trzech poziomów interwencji.

Programy interwencji wskazującej

Programy interwencji wskazującej są adresowane do grup, które odznaczają się największym ryzykiem wystąpienia określonego negatywnego zjawiska. Rodzice, którzy już wcześniej krzywdzili swoje dzieci, są zatem najważniejszą grupą docelową intensywnych interwencji wskazujących, których celem jest zapobieganie ponownemu krzywdzeniu. Badania przeprowadzone w różnych krajach, na różnych próbach i w różnym czasie wykazały, że większość udowodnionych przypadków krzywdzenia fizycznego dzieci występuje w kontekście karania. Na przykład kanadyjskie badania częstości występowania krzywdzenia i zaniedbywania dzieci regularnie wykazują, że 75% zgłoszonych i udowodnionych aktów krzywdzenia fizycznego występuje w trakcie epizodów wymierzania kar fizycznych (Public Health Agency of Canada, 2010; Trocmé, Fallon, MacLaurin, Daciuk, 2005; Trocmé, MacLaurin, Fallon, Daciuk, 2001). „Łagodne” kary fizyczne mogą z łatwością eskalować, osiągając poziom poważnego krzywdzenia (Durrant i in., 2006; Fréchette, Zoratti, Romano, 2015; Gershoff, Grogan-Kaylor, 2016), a u rodziców doświadczających stresu ryzyko może być szczególnie wysokie (Taylor, Guterman, Lee, Rathouz, 2009).

Chociaż programy doskonalenia umiejętności wychowawczych są najczęstszą formą wsparcia oferowaną rodzicom, którzy mają kontakt z systemem pomocy dziecku i rodzinie¹ (Casanueva, Martin, Runyan, Barth, Bradley, 2008), stosunkowo niewiele spośród tych programów otwarcie informuje rodziców o zagrożeniach związanych ze stosowaniem kar fizycznych albo odradza im ich stosowanie (Voisine, Baker, 2012). Poniżej wymieniono wybrane programy szkoleniowe dla rodziców na poziomie interwencji wskazującej, mające na celu zapobieganie stosowaniu kar fizycznych. Tabela 1 zawiera skrót informacji na temat każdego z programów i podejść opisanych w tej i następujących częściach niniejszego artykułu, wraz z dowodami empirycznymi dotyczącymi ich skuteczności w przeciwdziałaniu karceniu fizycznemu. W ostatniej kolumnie przedstawiono ocenę siły dowodów naukowych

1 *Child welfare system*, stanowiący część systemu pomocy społecznej, w Polsce nazywany „systemem pomocy dziecku i rodzinie” – dlatego zdecydowałam się na używanie tego terminu (przyp. tłum.).

przemawiających za danym programem, zgodnie z informacjami dostępnymi na stronie internetowej *California Evidence Based Clearinghouse for Child Welfare* (CEBC: <http://www.cebc4cw.org/>).

Parent Child Interaction Therapy (PCTI; Terapia oparta na interakcjach rodzic-dziecko) to intensywna interwencja oparta na indywidualnym *coachingu* dla rodziców, służąca zmniejszeniu liczby negatywnych interakcji rodzic-dziecko. Program PCIT został zaadaptowany na potrzeby rodziców objętych działaniami systemu pomocy dziecku i rodzinie. W tej wersji programu rodzice są aktywnie zachęcani do stosowania kar fizycznych i uczą się dostosowanych do wieku dziecka, nieprzemocowych metod wychowawczych. Program obejmuje również wzmacnianie takich zachowań jak chwalenie dzieci za zachowania kooperacyjne (Chaffin i in., 2004). Uczestnictwo w PCIT okazało się związane ze spadkiem częstości ponownych skierowań do służb ochrony dzieci. Zdaniem autorów jednym z mechanizmów, przez które PCIT przeciwdziałała ponownemu krzywdzeniu fizycznemu, jest „deeskalacja interakcji represyjnych”, m.in. kar fizycznych (Chaffin i in., 2004, s. 508). Badanie to sugeruje, że rodzice, którzy wcześniej krzywdzili swoje dzieci, dzięki odpowiedniemu wsparciu mogą ograniczyć stosowanie kar fizycznych.

Program *Incredible Years* (IY; Cudowne lata) jest programem grupowym mającym na celu przeciwdziałanie destrukcyjnym, agresywnym zachowaniom dzieci. Obejmuje interwencje na poziomie dzieci, rodziców i nauczycieli (Webster-Stratton, Reid, Beauchaine, 2011, 2012). W programie wykorzystuje się podejście oparte na budowaniu kompetencji, aby wspierać pozytywne interakcje rodzic-dziecko i przeciwdziałać surowym praktykom rodzicielskim, takim jak karanie fizyczne. Program IY uczy rodziców pozytywnych metod wychowawczych (takich jak chwalenie za dobre zachowanie), radzenia sobie ze stresem, sposobów wzmacniania umiejętności społecznych i prospołecznych u dzieci oraz podążania za dzieckiem w zabawie (Reid, Webster-Stratton, Beauchaine, 2001). W kontekście ochrony dzieci moduły IY koncentrują się na wyjaśnianiu rodzicom idei zabawy kierowanej przez dziecko, pochwał i zachęt, aby pomóc im zrozumieć korzyści płynące z pozytywnego reagowania na dzieci (Webster-Stratton, Reid, 2010, 2012). W randomizowanych badaniach kontrolowanych (RCT) wykazano, że program IY zmniejsza poziom karcenia fizycznego i poprawia interakcje rodzic-dziecko, co prowadzi do spadku częstości występowania problemów z zachowaniem u dzieci (Stratton, Reid, Beauchaine, 2013; Webster-Stratton, Reid, Beauchaine, 2011). Spadek częstości stosowania kar fizycznych przez rodziców okazał się głównym mediatorem korzystnego wpływu IY na destrukcyjne i agresywne zachowania dzieci (Beauchaine i in., 2005). Badanie przeprowadzone wśród rodziców objętych działaniami systemu pomocy dziecku i rodzinie wykazało

związek programu IY z istotnym spadkiem poziomu karania fizycznego i problemów z zachowaniem u dzieci (Letarte i in., 2010).

Nurturing Parenting Program (NPP; Program troskliwego rodzicielstwa) dla rodziców oraz ich dzieci w wieku niemowlęcym i przedszkolnym jest programem skoncentrowanym na rodzinie, służącym budowaniu umiejętności rodzicielskich w celu zapobiegania krzywdzeniu i zaniedbywaniu dzieci (Bavolek, 2000; Bavolek, Hodnett, 2012). Program NPP w dużym stopniu skupia się na modyfikowaniu przekonań rodziców dotyczących stosowania kar fizycznych. Cowen (2001) wykazał, że uczestnictwo w NPP obniża u rodziców poziom akceptacji kar fizycznych. Podobnie Thomas i Looney (2004) wykazali spadek akceptacji kar fizycznych wśród rodziców nastolatków z grupy ryzyka. Inne badanie ujawniło, że udział w NPP spowodował istotny spadek poziomu akceptacji kar fizycznych, przy czym największe korzystne zmiany zaobserwowano u badanych, u których początkowe ryzyko krzywdzenia dzieci było najwyższe (Palusci, Crum, Bliss, Bavolek, 2008). Chociaż istotnym ograniczeniem tych badań jest to, że skupiają się wyłącznie na postawach rodziców, a nie na zachowaniach, ich wyniki wydają się obiecujące, ponieważ postawy rodziców są najważniejszym predyktorem stosowania kar fizycznych (Ateah, Durrant, 2005; Clément, Chamberland, 2014; Lansford, Deater-Deckard, Bornstein, Putnick, Bradley, 2014).

Tabela 1

Przykładowe programy i podejścia do zapobiegania stosowaniu kar fizycznych

Program lub podejście	Populacja docelowa	Kontekst	Ustalenia badawcze dotyczące stosowania kar fizycznych	Poziom potwierdzenia empirycznego ^a
<i>Interwencja wskazująca</i>				
<i>Parent-Child Intervention Therapy</i> (PCIT) – Terapia oparta na interakcjach rodzic-dziecko	Rodzice objęci działaniami systemu pomocy dziecku i rodzinie (pierwotnie program opracowany dla rodziców dzieci przejawiających problemy z zachowaniem)	Różne środowiska, m.in. kontekst pomocy społecznej (pomocy dziecku i rodzinie) i kontekst kliniczny	Jedno badanie eksperymentalne / quasi-eksperymentalne wykazało spadek stosowania surowych praktyk wychowawczych.	1
<i>Incredible Years</i> (IY) – Cudowne lata	Rodzice objęci działaniami systemu pomocy dziecku i rodzinie (pierwotnie program opracowany dla rodziców dzieci przejawiających problemy z zachowaniem)	Różne środowiska, m.in. kontekst pomocy społecznej (pomocy dziecku i rodzinie) i kontekst kliniczny	Liczne badania eksperymentalne i quasi-eksperymentalne wykazały, że IY skutecznie zmniejsza stosowanie kar fizycznych przez rodziców.	1

Program lub podejście	Populacja docelowa	Kontekst	Ustalenia badawcze dotyczące stosowania kar fizycznych	Poziom potwierdzenia empirycznego ^a
<i>Nurturing Parenting Program</i> (NPP) – Program troskliwego rodzicielstwa	Rodzice objęci działaniami systemu pomocy dziecku i rodzinie	Różne środowiska, m.in. kontekst pomocy społecznej (pomocy dziecku i rodzinie) i kontekst wsparcia środowiskowego	Liczne badania programu NPP wykazały spadek akceptacji kar fizycznych u rodziców.	NO
<u>Profilaktyka selektywna (programy)</u>				
<i>Safe Environment for Every Child</i> (SEEC) – Bezpieczne środowisko dla każdego dziecka	Rodzice dzieci w wieku do 5 lat	Podstawowa opieka pediatryczna	Liczne badania eksperymentalne i quasi-eksperymentalne wykazały spadek stosowania kar fizycznych.	1
<i>Adults and Children Together Against Violence</i> (ACT) – Rodzice i dzieci razem przeciwko przemocy	Rodzice	Różne środowiska w społecznościach lokalnych	Liczne badania eksperymentalne i quasi-eksperymentalne wykazały spadek stosowania kar fizycznych.	3
<i>Chicago Parent Program</i> – Program dla rodziców w Chicago	Rodzice o niskich dochodach	Kontekst edukacji wczesnodziecięcej	Liczne badania eksperymentalne i quasi-eksperymentalne wykazały spadek stosowania kar fizycznych.	2
<i>Early Head Start</i> – Wczesny dobry start	Rodzice o niskich dochodach	Kontekst edukacji wczesnodziecięcej	Badanie RCT wykazało spadek stosowania kar fizycznych.	3
<i>Nurse-Family Partnership</i> – Partnerstwo pielęgniarka-rodzina	Matki o niskich dochodach	Wizyty domowe	Co najmniej jedno badanie eksperymentalne / quasi-eksperymentalne wykazało spadek stosowania kar fizycznych.	1
<i>Healthy Families</i> – Zdrowe rodziny	Matki o niskich dochodach	Wizyty domowe	Jedno badanie eksperymentalne / quasi-eksperymentalne programu <i>Healthy Families</i> New York wykazało spadek stosowania kar fizycznych.	1
<i>Cognitive Retraining</i> - Trening poznawczy (dodatek do programu wizyt domowych)	Matki o niskich dochodach	Wizyty domowe	Liczne badania eksperymentalne / quasi-eksperymentalne wykazały spadek stosowania kar fizycznych i surowej dyscypliny.	-
<i>Positive Discipline in Everyday Parenting</i> – Pozytywna dyscyplina w codziennym wychowaniu dziecka	Rodzice	Placówki w społecznościach lokalnych	Badania nieeksperymentalne wykazały spadek akceptacji kar fizycznych u rodziców.	-
<u>Profilaktyka selektywna (podejścia)</u>				
Wywiad motywujący	Rodzice dzieci w wieku do 5 lat	Kontekst kliniczny	Jedno badanie quasi-eksperymentalne wykazało spadek akceptacji kar fizycznych oraz intencji ich stosowania.	-
<i>Baby Books Project</i> – Książeczki dla maluchów	Matki o niskich dochodach	Psychoedukacja	Jedno badanie quasi-eksperymentalne wykazało spadek akceptacji kar fizycznych.	-
Krótką edukacja online	Rodzice i studenci	Psychoedukacja online	Liczne badania eksperymentalne / quasi-eksperymentalne z udziałem rodziców i studentów wykazały spadek akceptacji kar fizycznych.	-
<i>Play Nicely</i> – Baw się ładnie	Rodzice dzieci w wieku do 5 lat	Podstawowa opieka pediatryczna	Liczne badania eksperymentalne / quasi-eksperymentalne wykazały spadek akceptacji kar fizycznych oraz intencji ich stosowania.	-

Program lub podejście	Populacja docelowa	Kontekst	Ustalenia badawcze dotyczące stosowania kar fizycznych	Poziom potwierdzenia empirycznego ^a
Video Interaction Project – Projekt nagrywanych interakcji	Rodzice dzieci w wieku do 5 lat	Podstawowa opieka pediatryczna	Jedno badanie eksperymentalne/quasi-eksperymentalne wykazało spadek stosowania kar fizycznych.	-
Edukacja dla personelu medycznego	Pielegniarki i lekarze rezydenci	Kontekst medyczny i opieki zdrowotnej	Liczne badania eksperymentalne i quasi-eksperymentalne oraz badania nieeksperymentalne wykazały spadek akceptacji kar fizycznych.	-
<u>Profilaktyka uniwersalna</u>				
Publiczne kampanie edukacyjne	Opinia publiczna	Społeczeństwo	Ewaluacja pre/post kampanii edukacyjnej wykazała wzrost wiedzy na temat szkodliwych skutków kar fizycznych, ale nie wykazała zmian rozpowszechnienia tego rodzaju kar (odsetka osób, które je stosują).	-
Podsumowania badań	Specjaliści	Internet	Dwa obszerne przeglądy badań były szeroko cytowane i otrzymały poparcie setek organizacji profesjonalnych i społecznych.	-
Prawny zakaz stosowania kar fizycznych	Opinia publiczna	Społeczeństwo	Badania przed i po wprowadzeniu zakazu ujawniły spadek akceptacji kar fizycznych.	-

a Postużyliśmy się systemem ocen *California Evidence-Based Clearinghouse for Child Welfare* (CEBC; <http://www.cebc4cw.org/>), aby określić poziom potwierdzenia empirycznego każdego z programów. Programy uznane za zdecydowanie potwierdzone empirycznie (ocena „1” – najwyższy poziom dowodów empirycznych) wymagają co najmniej dwóch rygorystycznych badań RTC; programy uznane za potwierdzone empirycznie (ocena „2”) wymagają co najmniej jednego rygorystycznego badania RTC; programy zaliczone do kategorii „obiecujące dowody empiryczne” (ocena „3”) muszą być potwierdzone przez co najmniej przez jedno badanie, w którym zastosowano jakąś formę kontroli. CEBC uznaje program za „niemożliwy do oceny” (NO) w sytuacji, gdy nie opublikowano żadnych eksperymentalnych badań ewaluacyjnych dotyczących tego programu. Ponieważ CEBC skupia się przede wszystkim na programach realizowanych w obrębie systemu pomocy dziecku i rodzinie, część metod i programów ujętych w naszym przeglądzie nie została wymieniona na stronie internetowej CEBC. W takich wypadkach w ostatniej kolumnie postawiliśmy znak „-”.

Programy profilaktyki selektywnej

Programy profilaktyki selektywnej są adresowane do grup, w których ryzyko stosowania kar fizycznych jest szczególnie wysokie. Zważywszy na utrzymujące się rozpowszechnienie stosowania kar fizycznych przez rodziców (Clément, Chamberland, 2014; Zolotor, Theodore, Chang, Laskey, 2011), docelową grupą ryzyka dla programów profilaktyki selektywnej są wszyscy rodzice oraz specjaliści, którzy mogą wpływać na decyzje rodziców dotyczące dyscypliny. Wyróżniliśmy programy profilaktyki selektywnej adresowane do trzech grup: 1) aktualnych rodziców, 2) przyszłych rodziców (osób, które w niedalekiej przyszłości po raz pierwszy zostaną – lub mogą zostać – rodzicami) oraz 3) personelu medycznego mającego istotny wpływ na postawy rodziców wobec kar fizycznych (Taylor, Moeller, Hamvas, Rice, 2013). W większości wypadków programy te obejmują edukację na temat zagrożeń związanych ze stosowaniem kar fizycznych oraz na temat metod wychowawczych, po jakie rodzice mogą sięgnąć zamiast karcenia fizycznego.

Programy adresowane do rodziców

Pozytywne postawy wobec kar fizycznych są silnym predyktorem ich stosowania (Clément, Chamberland, 2014; Lansford i in., 2014), podobnie jak przekonanie, że karcenie fizyczne jest zachowaniem normatywnym (Taylor, Hamvas, Rice, Newman, Dejong, 2011). Również rodzice dysponujący ograniczonym repertuarem reakcji są skłonniejsi do sięgania po kary fizyczne (Combs-Orme, Cain, 2008). Dlatego zmniejszenie poziomu akceptacji kar fizycznych, zmiana przekonań na temat ich normatywności oraz zapoznawanie rodziców z innymi metodami wychowawczymi powinno doprowadzić do spadku stosowania kar fizycznych.

Monitorowanie rodzin przez personel podstawowej opieki zdrowotnej

Rodzice ufają pediatrom i szukają u nich porad dotyczących opieki nad dziećmi (Taylor i in., 2013), a *American Academy of Pediatrics* (1998, 2014) i *Canadian Paediatric Society* (2016) wezwały lekarzy, aby odradzali rodzicom stosowanie kar fizycznych. Pediatrzy i pracownicy podstawowej opieki zdrowotnej są więc naturalnymi „postaściami”, mogącymi edukować rodziców na temat kar fizycznych. Programem, który ma wspierać pediatrów w tej roli, jest *Safe Environment for Every Kid* (SEEK; Bezpieczne środowisko dla każdego dziecka; Dubowitz, Feigelman, Lane, Kim, 2009) – program monitorowania rodzin pod kątem czynników ryzyka krzywdzenia (Feigelman i in., 2009). Rodzice, u których rozpoznaje się czynniki ryzyka stosowania kar fizycznych (lub innych form krzywdzenia), otrzymują indywidualną pomoc pracownika socjalnego, który jest łącznikiem między daną rodziną a systemem pomocy społecznej (Dubowitz, 2014). Amerykańskie badanie przeprowadzone wśród matek z grupy ryzyka mieszkających w miastach wykazało, że matki, które uczestniczyły w programie SEEK, pod koniec programu rzadziej stosowały surowe kary fizyczne, takie jak kopanie dziecka lub bicie pięścią (Dubowitz i in., 2009). W późniejszym badaniu RTC, przeprowadzonym na próbie ponad 1000 rodzin, u których poziom ryzyka oceniono jako niski (czyli pochodzących z ogólnej populacji rodzin korzystających z opieki pediatrycznej), matki dzieci poniżej 5 r.ż., które uczestniczyły w programie SEEK, ujawniły mniejszą liczbę przypadków bicia dzieci lub potrząsania nimi, a także niższy poziom agresji psychicznej (Dubowitz, Lane, Semiatin, Magder, 2012).

Wywiad motywujący

Ponieważ, jak wykazały badania, akceptacja kar fizycznych często bywa zakorzeniona w określonym modelu kulturowym, religijnym lub ideologicznym (Taylor i in., 2016), wielu rodziców ma silniejszą motywację do stosowania kar fizycznych niż do

rezygnacji z tej metody. Zważywszy na tę okoliczność, kliniczna technika wywiadu motywującego może się okazać szczególnie pomocna, ponieważ pozwala klientowi wyrazić ambiwalentne nastawienie do zmiany, np. pozostające w konflikcie przekonania dotyczące potencjalnych korzystnych skutków karcenia fizycznego oraz bólu, jakie sprawia ono dziecku, a jednocześnie skłania go do wypowiedzi wyrażających motywację do zmiany zachowania („język zmiany”; Miller, Rollnick, 2013). Holland i Holden (2016) opracowali krótką, jednosesyjną interwencję opartą na wywiadzie motywującym, której celem jest uzyskanie od rodziców wypowiedzi wyrażających motywację do zmiany w zakresie stosowania kar fizycznych. Autorzy przetestowali tę metodę w grupie matek dzieci w wieku 3–5 lat, które przyznały się do stosowania kar fizycznych przynajmniej raz w miesiącu. Matki przydzielone losowo do grupy, w której przeprowadzono tę interwencję, ujawniły większy spadek poziomu akceptacji kar fizycznych oraz intencji ich stosowania niż matki z grupy kontrolnej (Holland, Holden, 2016). Ponieważ opisana interwencja oparta na wywiadzie motywującym jest krótka, może być stosowana przez specjalistów pracujących z rodzicami w rozmaitych kontekstach i można ją włączyć do już istniejących programów interwencji.

Programy wizyt domowych

Programy wizyt domowych stanowią obiecującą platformę edukowania rodziców w celu przeciwdziałania karom fizycznym i innym formom przemocy wobec dzieci (Howard, Brooks-Gunn, 2009; Olds, Kitzman, Knudtson, Anson, Smith, 2014). Chociaż istnieją rozmaite modele wizyt domowych, na ogół służą one wspieraniu rozwoju więzi między matką a dzieckiem poprzez bezpośrednie interwencje w okresie ciąży lub w pierwszych latach życia dziecka. Istotą tych programów jest kontakt matek z grup ryzyka z profesjonalistami, takimi jak pielęgniarki (Olds i in., 2014), lub pracownikami pomocniczymi (Olds i in., 2004), którzy odwiedzają je w domu, aby zapewnić im wsparcie w zakresie troski o zdrowie matki i dziecka oraz pomoc w rozwiązywaniu problemów środowiskowych, takich jak dostęp do usług pomocowych (Howard, Brooks-Gunn, 2009). Wykazano, że modele wizyt domowych powodują spadek stosowania kar fizycznych (Howard, Brooks-Gunn, 2009). Ewaluacja programu wizyt domowych *Healthy Families New York* (Zdrowe rodziny w Nowym Jorku) wykazała spadek stosowania negatywnych metod wychowawczych, takich jak bicie (w tym karcenie klapsami), obwinianie, ostre strofowanie i grożenie dziecku, w niektórych grupach rodziców, a także wzrost pozytywnych umiejętności wychowawczych, takich jak afirmacja, słuchanie, dodawanie otuchy i zachęcanie (Rodriguez, Dumont, Mitchell-Herzfeld, Walden, Greene, 2010). U rodziców uczestniczących w programie *Early Start* (Wczesny start) – nowozelandzkim programie wizyt

domowych, w którym rodzicom odradza się stosowanie kar fizycznych – zaobserwano spadek liczby aktów przemocy fizycznej wobec dzieci oraz spadek akceptacji kar fizycznych w porównaniu z losowo dobraną grupą kontrolną (Fergusson, Grant, Horwood, Ridder, 2005).

Style atrybucji, które wzmacniają u rodzica poczucie bezradności bądź też przekonanie, że dziecko „rządzi” lub że jest celowo niegrzeczne, są najważniejszym czynnikiem ryzyka surowego karania niemowląt (Berlin, Dodge, Reznick, 2013; Bugental, Lewis, Lin, Lyon, Kopeikin, 1999). Trening poznawczy może eliminować błędne atrybucje rodziców dotyczące przyczyn konfliktów z dziećmi, a jednocześnie wzmacniać pozytywne atrybucje sukcesów jako wyniku ich kompetencji rodzicielskiej. W serii nadzwyczaj innowacyjnych badań Bugental i in. (2002) testowali interwencję opartą na treningu poznawczym, opracowaną jako dodatek do programu wizyt domowych. Osoby odwiedzające rodziców próbowały zmienić dokonywane przez nich atrybucje przyczyn trudności w sprawowaniu opieki nad dzieckiem i wesprzeć ich w znalezieniu rozwiązań (Bugental i in., 2002). Odwiedzający prosił matkę, aby opisała konkretny problem wychowawczy (np. „Moje dziecko za dużo płacze”). Następnie okazywał empatię i zrozumienie trudności doświadczanych przez matkę oraz pytał ją, dlaczego – jej zdaniem – dziecko płacze. Matka z grupy wysokiego ryzyka krzywdzenia mogła podać powody zakładające odpowiedzialność lub intencjonalne działanie dziecka, np.: „Moje dziecko ma zły charakter” albo „Moje dziecko robi to specjalnie, żebym nie mogła spać” (Berlin, Dodge, Reznick, 2013; Bugental i in., 1999). Zamiast korygować błędne atrybucje matki, osoba odwiedzająca pytała ją, czy potrafi podać inne wyjaśnienia płaczu dziecka. W ten sposób dajemy matce przestrzeń, by mogła wymyślić łagodne, nieobwiniające wyjaśnienia trudności wychowawczych, które przesuwają wzory atrybucji od obwiniania dziecka lub samej siebie ku wyjaśnieniom bardziej adekwatnym rozwojowo, odwołującym się do potrzeb dziecka (np. „Może dziecko jest zmęczone i powinno się przespać” albo „Może jest głodne i potrzebuje przekąski”). W badaniach z udziałem matek z grup wysokiego ryzyka Bugental wykazała, że trening poznawczy jest bardzo skuteczny w przeciwdziałaniu klapsom i innym formom fizycznego krzywdzenia dzieci (Bugental i in., 2002). Program ten okazał się również skuteczny w zmniejszaniu częstości stosowania kar fizycznych wobec dzieci z medycznymi czynnikami ryzyka, które są szczególnie narażone na krzywdzenie (Bugental, Schwartz, 2009).

Programy grupowe

Chociaż interwencje indywidualne mają tę zaletę, że są dostosowane do potrzeb konkretnych rodziców, często bywają czasochłonne i kosztowne. Innym rozwiązaniem

jest edukowanie większej liczby rodziców podczas szkoleń grupowych. Grupy mają jeszcze jedną zaletę – pomagają rodzicom nawiązać kontakt z innymi rodzicami, którzy mogą być źródłem wsparcia zarówno podczas spotkań grupy, jak i później, jako element sieci społecznej.

Jednym z programów wykorzystujących podejście grupowe jest program edukacyjny *Adults and Children Together Against Violence* (ACT; Rodzice i dzieci razem przeciwko przemocy; www.apa.org.act), opracowany przez *American Psychological Association's Violence Prevention Office* (2016). Program ten, stworzony z myślą o realizacji w społecznościach lokalnych i w szkołach, wyposaża rodziców w wiedzę i umiejętności w zakresie wychowania bez przemocy, rozwoju dziecka, radzenia sobie ze złością i rozwiązywania problemów społecznych. Jednym z celów, na których koncentruje się program ACT, jest przeciwdziałanie karom fizycznym. W kilku badaniach ewaluacyjnych wykazano, że w porównaniu z rodzicami z grup kontrolnych rodzice, którzy uczestniczyli w ACT, dużo rzadziej – jak wynika z danych samoopisowych – stosują kary fizyczne wobec swoich dzieci (takie jak klapsy czy bicie przedmiotem) oraz istotnie częściej sięgają po pozytywne metody wychowawcze (np. troskliwe zachowania opiekuńcze; Knox, Burkhart, Cromly, 2013; Knox, Burkhart, Howe, 2011; Portwood, Lambert, Abrams, Nelson, 2011).

Inną interwencją grupową jest *Chicago Parent Program* (Program dla rodziców w Chicago; www.chicagoparentprogram.org), który powstał przy udziale przedstawicieli społeczności lokalnych, m.in. rady rodziców afroamerykańskich i latynoskich (Gross i in., 2009). Opracowany w ten sposób program złożony z 12 sesji obejmuje pracę z grupami rodziców, w której wykorzystuje się krótkie filmy edukacyjne i zadania domowe, aby nauczyć uczestników, jak ważne jest chwalenie i zachęcanie dzieci, stały porządek dnia, wytyczanie granic i rozwiązywanie problemów. W pierwszym ewaluacyjnym badaniu RTC, przeprowadzonych wśród afroamerykańskich i latynoskich rodziców o niskich dochodach, rodzice, którzy uczestniczyli w tym programie, zadeklarowali mniejszą częstość stosowania kar fizycznych i częstsze okazywanie dzieciom czułości niż rodzice z grupy kontrolnej (Gross i in., 2009). W drugim ewaluacyjnym badaniu RTC, w którym połączono wyniki pierwszej ewaluacji z danymi zgromadzonymi w innej, większej grupie, program ponownie okazał się skuteczny w przeciwdziałaniu karom fizycznym, a także w zmniejszeniu częstości występowania zachowań internalizacyjnych i eksternalizacyjnych u dzieci (według oceny nauczycieli) w ciągu roku (Breitenstein i in., 2012).

Obiecującym grupowym programem dla rodziców jest *Positive Discipline in Everyday Parenting* (PDEP; Pozytywna dyscyplina w codziennym wychowaniu dziecka; www.positivedisciplineineveryday.com) – program opracowany we współpracy

między badaczem akademickim i *Save the Children*, międzynarodową organizacją non profit działającą na rzecz obrony praw dzieci. Ten ośmiotygodniowy program koncentruje się na kilku strategiach, takich jak: zmiana dokonywanych przez rodziców atrybucji dotyczących przyczyn typowych konfliktów rodzic–dziecko; pomoc w zrozumieniu prawa dzieci do ochrony, godności i uczestnictwa w procesie uczenia się; wyposażenie rodziców w wiedzę na temat rozwoju dzieci w sferze emocjonalnej, społecznej i biologicznej (rozwoju mózgu) od niemowlęctwa po okres dorastania; oraz wsparcie ich (poprzez *coaching*) we wprowadzeniu metod niepunywnego rozwiązywania problemów (Durrant, 2013). Program został przystosowany do potrzeb rodziców o słabej umiejętności czytania i pisania, rodziców będących uchodźcami lub imigrantami, a także rodziców pochodzących z rozmaitych społeczności kulturowych, językowych oraz religijnych. Ewaluacja przed rozpoczęciem programu i po jego zakończeniu (pre/post) wykazała istotny spadek akceptacji kar fizycznych – w obrębie grupy rodziców – w badanej próbie kanadyjskiej (Durrant i in., 2014). Porównanie wyników badań pre-test i post-test w 13 państwach (Australii, Autonomii Palestyńskiej, Kanadzie, Gambii, Gruzji, Gwatemali, Japonii, Kosowie, Mongolii, Paragwaju, Filipinach, Wyspach Salomona i Wenezueli) ujawniło, że we wszystkich tych państwach większość rodziców była zdania, iż program PDEP będzie pozytywnie wpływał na ich rodzicielstwo i ich relacje z dziećmi oraz że pomoże im ograniczyć stosowanie kar fizycznych (Durrant i in., 2016). Do tej pory twórcy programu koncentrowali się na zoptymalizowaniu procesu jego realizacji i sposobu prezentowania jego treści w różnych środowiskach, takich jak miejskie slumsy w Bangladeszu (Khondkar, Ateah, Milon, 2016), dotknięte trzęsieniem ziemi tereny Japonii (Stewart-Tufescu, Mochizuki, 2016) oraz wyniszczone wojną domową Kosowo (Ademi Shala, Hoxha, Ateah, 2016).

Interwencje z wykorzystaniem mediów

Niektórzy praktycy i badacze przyglądali się możliwości wykorzystania rozmaitych mediów w komunikowaniu treści dotyczących szkodliwych skutków stosowania kar fizycznych, a także skutecznych metod wychowawczych. Na przykład w ramach programu *Baby Books Project* (Książeczki dla maluchów) wiedza na temat dobrego rodzicielstwa i rozwoju dziecka, zaczerpnięta z wytycznych *American Academy of Pediatrics* w sprawie działań profilaktycznych (Hagan i in., 2008), została przedstawiona w książkach dla dzieci. Zawarto w nich komunikaty zniechęcające rodziców do karcenia fizycznego i zachęcające do niepunywnych sposobów radzenia sobie z trudnymi zachowaniami dzieci. W badaniu RTC u niedoświadczonych matek, które losowo przydzielono do grupy poddanej owej interwencji, zaobserwowano spadek akceptacji

kar fizycznych oraz wzrost empatii i adekwatnych oczekiwań wobec własnych dzieci (Reich, Penner, Duncan, Auger, 2012). Efekty te były najwidoczniejsze wśród rodziców afroamerykańskich.

Krótki program edukacyjny przeprowadzony online również może być skuteczny w zmienianiu postaw dotyczących kar fizycznych. Jedną z takich interwencji przybrała postać prezentacji slajdów, na których przedstawiono wyniki badań dotyczących negatywnych skutków stosowania kar fizycznych. Rodzice zapoznali się z prezentacją przez internet. Ta subtelna interwencja spowodowała istotny spadek akceptacji kar fizycznych wśród jej uczestników (Holden, Brown, Baldwin, Cadera, 2013). W wypadku tego rodzaju interwencji z łatwością można zwiększyć skalę oddziaływania – np. wykorzystując edukacyjne slajdy jako wygaszacze ekranu albo prezentując je na ekranach telewizorów w gabinetach lekarskich – niewielkim kosztem lub bez żadnych kosztów ponoszonych przez praktyków i usługodawców.

Gabinety pediatrów również okazały się odpowiednim miejscem do przeprowadzenia krótkiej interwencji z wykorzystaniem komputera. Opracowany przez pediatrę program *Play Nicely* (Baw się ładnie) to interaktywna, multimedialna interwencja adresowana do rodziców i przeprowadzana przy użyciu komputera w placówkach podstawowej opieki zdrowotnej (Scholer, Hudnut-Beumier, Dietrich, 2010). Program *Play Nicely* ukazuje często spotykane sytuacje konfliktów rodzic–dziecko, a następnie pozwala użytkownikowi wybrać najlepszą spośród kilku reakcji, takich jak kara fizyczna (np. klaps), nieprzemocowe formy karania (np. krótkie odosobnienie – *time out*, odebranie przywileju, odmowa) i pozytywne prowadzenie dziecka (np. przekierowanie, pochwała). Rodzice otrzymują informacje zwrotne na temat tego, które rozwiązania są „doskonałe” (np. przekierowanie), a które zaliczają się do kategorii „istnieją lepsze sposoby” (np. klaps). W porównaniu z grupami kontrolnymi rodzice, którzy uczestniczyli w programie *Play Nicely*, rzadziej popierali dawanie klapsów i rzadziej wyrażali zamiar stosowania tej kary wobec swoich dzieci (Chavis i in., 2013; Scholer, Hamilton, Johnson, Scott, 2010). Program *Play Nicely* jest dostępny za darmo w internecie (www.playnicely.vueinnovations.com/about/place-nicely-program).

Inną interwencją opartą na nagraniach wideo, przeprowadzaną w gabinetach pediatrów, jest *Video Interaction Project* (Projekt nagrywanych interakcji), w którym interakcje rodziców z dziećmi są rejestrowane kamerą wideo (Canfield i in., 2015). Przeszkolona osoba prowadząca interwencję analizuje nagranie wspólnie z rodzicami, aby zidentyfikować pozytywne i negatywne zachowania rodziców. Chociaż ten program nie koncentruje się w szczególności na karach fizycznych, jego ewaluacja wykazała, że rodzice z grupy, w której zastosowano metodę analizy zarejestrowanych interakcji, stosowali kary cielesne rzadziej niż ci, którzy otrzymali jedynie broszury

z informacjami na temat rozwoju dziecka, oraz ci, którzy korzystali ze standardowej opieki pediatrycznej (Canfield i in., 2015).

Programy wczesnej interwencji

Inną drogą, jaką można dotrzeć do rodziców, są programy wczesnej interwencji, które wspierają rozwój dzieci żyjących w ubogich rodzinach – zważywszy, że wyniki niektórych badań wskazują na większe rozpowszechnienie kar fizycznych w tym kontekście (Perron i in., 2014; Ryan, Kalil, Ziol-Guest, Padilla, 2016). W tego rodzaju programach edukacja w zakresie umiejętności wychowawczych czasami jest prowadzona otwarcie – np. w postaci wizyt domowych instruktora albo zajęć grupowych dla rodziców – czasami jednak bywa realizowana w sposób niejawnny – np. przez nauczycieli modelujących pozytywną dyscyplinę na zajęciach. Program *Early Head Start* (Wczesny dobry start) – program dla ubogich rodziców niemowląt i małych dzieci finansowany przez władze federalne Stanów Zjednoczonych – zapewnia rodzicom wsparcie i edukację poprzez połączenie wizyt domowych z wczesną edukacją dla dzieci. Ewaluacyjne badanie RCT wykazało istotny spadek stosowania kar fizycznych (klapsów) w grupie uczestniczącej w tym programie w porównaniu z grupą kontrolną (Love i in., 2005).

Program *Head Start* (Dobry start), który oferuje wysokiej jakości edukację przedszkolną trzy- i czteroletnim dzieciom z rodzin o niskich dochodach, okazał się także skuteczny w zmniejszaniu częstości stosowania klapsów z upływem czasu (Puma i in., 2012), co z kolei jest powiązane ze spadkiem poziomu agresji u dzieci w dłuższej perspektywie czasowej (Gershoff, Ansari, Purtell, Sexton, 2016). To odkrycie jest szczególnie istotne, ponieważ niespełna połowa programów *Head Start* oferuje zajęcia dla rodziców doskonalące umiejętności wychowawcze (Office of Head Start, 2015). Tak więc pozytywna zmiana w tym zakresie następuje niezależnie od tego, czy rodzice przechodzą szkolenie na temat metod wychowawczych. Zbiór danych pochodzących z tego badania ewaluacyjnego nie zawierał informacji na temat tego, czy poszczególne ośrodki oferowały specjalne zajęcia dla rodziców (Gershoff, Ansari, Purtell, Sexton, 2016), potrzebne są więc dalsze badania, aby ustalić, czy spadek stosowania kar fizycznych przez rodziców jest większy w ośrodkach oferujących takie zajęcia niż w tych, które ich nie prowadzą.

Przyszli rodzice

Chociaż większość programów zapobiegania stosowaniu kar fizycznych koncentruje się na ludziach, którzy już wychowują dzieci, zmiana już ukształtowanych

wzorów zachowań bywa trudna. Dlatego powstały programy, które rozpoczynają interwencję jeszcze zanim ich uczestniczy zostaną rodzicami. Takie podejścia na ogół koncentrują się na omawianiu z przyszłymi rodzicami wyników badań, które wykazują szkodliwy wpływ kar fizycznych na dzieci, i mają na celu przeciwdziałanie pozytywnym postawom wobec karcenia fizycznego oraz intencji stosowania takich kar w przyszłości.

Jedna z takich interwencji wymagała od studentów ostatnich lat studiów zapoznania się z piśmiennictwem dotyczącym kar fizycznych i napisania podsumowania zawierającego wnioski na temat tego, czy skutkują one poprawą zachowania dziecka. Akty czytania i pisanie na temat badań dotyczących kar fizycznych okazały się powiązane ze spadkiem akceptacji takich kar wśród badanych studentów (Griffin, Robinson, Carpenter, 2000; Robinson, Funk, Bush, 2005). Opisany wcześniej program edukacji online autorstwa Holdena i in. (2013) również okazał się skuteczny w zmniejszaniu poziomu akceptacji kar fizycznych wśród osób dorosłych niebędących rodzicami.

Dorośli, którzy wkrótce mają zostać rodzicami, mogą być szczególnie otwarci na informacje dotyczące wychowywania dzieci. Godzinna sesja edukacyjna dla osób spodziewających się dziecka, podczas której przekazano im wiedzę na temat zagrożeń związanych z karceniem fizycznym oraz pozytywnych metod wychowawczych, sprawiła, że wszyscy jej uczestnicy potrafili wymienić owe zagrożenia (np. agresywne zachowania dzieci i urazy fizyczne), a większość zadeklarowała, że zamierza wykorzystać tę wiedzę w wychowaniu własnych dzieci (Ateah, 2013).

Personel medyczny pracujący z rodzinami

Ostatnią grupą docelową profilaktyki selektywnej są specjaliści, którzy pracują z dziećmi i rodzinami. To ważna grupa, ponieważ rodzice często zwracają się o radę w sprawach związanych z wychowaniem dzieci do takich specjalistów, jak lekarze czy psychologowie (Taylor i in., 2013). Strategie adresowane do tej grupy na ogół mają na celu zmniejszenie poziomu akceptacji kar fizycznych u specjalistów oraz zwiększenie prawdopodobieństwa tego, że będą oni aktywnie odradzać ich stosowanie swoim klientom i pacjentom. Chociaż większość pediatrów (90%) przyznaje, że jest odpowiedzialna za monitorowanie swoich pacjentów pod kątem ryzyka krzywdzenia dzieci, zaledwie 50% uważa, że jest odpowiednio przygotowana do radzenia sobie z przypadkami wysokiego ryzyka (Trowbridge i in., 2005).

W kilku przeprowadzonych ostatnio badaniach oceniono skuteczność metod edukowania specjalistów na temat kar fizycznych. Lekarze rezydenci na oddziałach

pediatrycznych i studenci trzeciego roku medycyny, którzy mieli styczność z opisanym wcześniej programem *Play Nicely*, istotnie częściej deklarowali, że będą odradzać rodzicom stosowanie kar fizycznych (Scholer, Brokish, Mukherjee, Gigante, 2008). W innym badaniu lekarze rezydenci i studenci medycyny stosowali *Play Nicely* w ramach programu kształcenia (Burkhart, Knox, Hunter, 2016). Otrzymane wyniki ujawniły istotną poprawę w zakresie swobody i pewności siebie w doradzaniu rodzicom, jak sobie radzić z agresywnym zachowaniem dzieci, postaw badanych wobec karania klapsami oraz ich zdolności do proponowania sposobów reagowania na zachowanie dzieci bez uciekania się do kar fizycznych.

Interwencja obejmująca godzinną prezentację wyników badań dotyczących kar fizycznych oraz innych sposobów reagowania na konflikty z dziećmi okazała się skuteczna w zmniejszeniu poziomu akceptacji karania klapsami wśród pielęgniarek (Hornor i in., 2015). Interwencja przeprowadzona w pewnym ośrodku zdrowia, w ramach której cały personel został przeszkolony w zakresie zagrożeń związanych ze stosowaniem kar fizycznych, a w ośrodku ustanowiono „strefę bez bicia”, przyniosła istotny spadek akceptacji stosowania kar fizycznych przez pracowników ośrodka oraz istotny wzrost prawdopodobieństwa, że zareagują, jeśli będą świadkami karzenia fizycznego (Gershoff i in., 2017).

Te badania dostarczają wstępnych dowodów na to, że interwencje edukacyjne mogą być skuteczne w zmienianiu postaw specjalistów wobec kar fizycznych, potrzebne są jednak dalsze badania, zwłaszcza dotyczące tego, czy korzystne skutki takich interwencji utrzymują się przez długi czas i czy tego rodzaju działania są skuteczne w wypadku specjalistów spoza profesji medycznych.

Programy profilaktyki uniwersalnej

Programy profilaktyki uniwersalnej mogą mieć na celu zmianę zachowania, na ogół jednak ich celem jest zmiana postaw, które czynią dane zachowanie bardziej prawdopodobnym. Uniwersalne działania na rzecz osłabienia pozytywnych postaw wobec kar fizycznych zwykle przyjmowały postać kampanii edukacyjnych i medialnych, ale na całym świecie coraz większego znaczenia nabierają interwencje na poziomie prawa i polityki.

Edukacja uniwersalna

Publiczne kampanie edukacyjne

Najskuteczniejszą metodą zmiany postaw w całym społeczeństwie lub kraju są publiczne kampanie edukacyjne. Takie kampanie mogą obejmować reklamy społeczne emitowane w radiu, telewizji i internecie, przekazy pisemne na billboardach i plakatach oraz komunikaty wysyłane pocztą elektroniczną (*mailing*). Ponieważ przekazy w takich kampaniach muszą być krótkie i zwięzłe, jednoczesne zniechęcanie odbiorców do stosowania kar fizycznych i zachęcanie do pozytywnych zachowań bywa trudne.

W Stanach Zjednoczonych nie prowadzono dotąd ogólnokrajowych kampanii dotyczących kar fizycznych, kilka lokalnych kampanii przeprowadzono natomiast w Kanadzie. Władze Toronto otwarcie zniechęcają rodziców do karcenia dzieci klapsami i zachęcają ich do stosowania pozytywnych metod wychowawczych, takich jak planowanie z wyprzedzeniem, chwalenie i zachęcanie oraz wyznaczanie granic (City of Toronto, 2016). Departament Zdrowia Publicznego w Toronto zainicjował kampanię publiczną w październiku 2004 r. (w Miesiącu Zapobiegania Krzywdzeniu Dzieci) – we współpracy z głównymi instytucjami publicznymi. Kampania koncentrowała się wokół hasła: „Klasy bolą bardziej, niż myślisz” (McKeown, 2006). Na przystankach komunikacji miejskiej i w placówkach publicznych rozwieszono ponad 10 000 plakatów, a przez cztery tygodnie emitowano społeczną reklamę telewizyjną. Wśród podmiotów świadczących rozmaite usługi rozdystrybuowano ponad 75 000 broszurek w języku angielskim oraz w języku największej społeczności imigranckiej. Materiały kampanijne były dostępne w internecie i zostały pobrane tysiące razy. Aby ocenić wpływ kampanii na postawy społeczne, przeprowadzono wywiady telefoniczne z rodzicami – przed rozpoczęciem kampanii ($n = 435$) i po jej zakończeniu ($n = 500$; McKeown, 2006). W badaniu post-test 87% respondentów oceniło kampanię jako przekonującą. W porównaniu z badaniem pre-test w badaniu post-test więcej rodziców było zdania, że karcenie klapsami prowadzi do agresji, długotrwałych trudności emocjonalnych i urazów fizycznych u dzieci oraz poczucia winy u rodziców. Nie stwierdzono natomiast różnic pod względem poziomu akceptacji twierdzenia, że rodzice mają prawo dawać klapsy swoim dzieciom (62% w badaniu pre-test i 61% w badaniu post-test), oraz odsetka rodziców, którzy przyznali, że stosowali kary fizyczne wobec swoich dzieci (43% w badaniu pre-test i 47% w badaniu post test; McKeown, 2006). To ostatnie nie może dziwić, ponieważ rodzice, którzy chociaż raz w życiu dali dziecku klapsa, musieli odpowiedzieć na to pytanie twierdząco, nawet jeśli pod wpływem kampanii postanowili więcej tego nie robić. W przyszłych

badaniach skuteczności kampanii edukacyjnych należy zawrzeć pytania o częstość stosowania klapsów (*frequency*), a nie tylko o rozpowszechnienie tej formy kary (*prevalence* – odsetek osób, które ją stosowały).

W prowincji Ontario aktualnie trwa kampania pod hasłem „Dzieci widzą, dzieci się uczą” (*Children See, Children Learn*; Best Start Resource Centre, 2016). Jej celem jest edukowanie rodziców na temat pozytywnych metod wychowawczych za pomocą dostępnych online filmów przedstawiających rodziców, którzy w konstruktywny sposób radzą sobie z trudnościami typowymi dla małych dzieci i dzieci w wieku przedszkolnym (<http://www.childreeseechildrenlearn.ca>). Na stronie internetowej kampanii dostępne są także filmy ukazujące rodziców, którzy opowiadają o swoich doświadczeniach i podsuwają pozytywne pomysły innym rodzicom. Kampania zachęca rodziców do podpisania zobowiązania (w internecie), że nie będą stosować kar fizycznych ani emocjonalnych. Spot reklamowy kampanii został wyświetlony ponad 34 miliony razy i udostępniony 1,2 miliona razy (Health Nexus, 2016). Rodzice, którzy uczestniczyli w warsztatach towarzyszących kampanii, po ich zakończeniu częściej oceniali swoje kompetencje wychowawcze jako wysokie (pre-test: 51%; post-test: 87%; Health Nexus, 2016).

Poza Ameryką Północną prowadzi się wiele kampanii mających na celu wyeliminowanie kar fizycznych. Najważniejszą z nich jest „Podnieś rękę przeciwko biciu dzieci!” (*Raise Your Hand Against Smacking!*) – kampania medialno-edukacyjna zainicjowana w 2008 roku przez Radę Europy. Obejmuje ona spoty telewizyjne i radiowe oraz materiały drukowane, które przetłumaczono na 17 języków (Council of Europe, 2016a). Rada Europy zidentyfikowała również dziesiątki lokalnych kampanii społecznych, których celem jest promowanie pozytywnego rodzicielstwa i przeciwdziałanie stosowaniu kar fizycznych, m.in. programy w Belgii, Estonii, Finlandii, Francji, Irlandii, Malcie, Norwegii i Słowacji (Council of Europe, 2016b).

Wiele spośród tych kampanii zbiegło się w czasie z wprowadzeniem prawnego zakazu stosowania kar fizycznych w danym kraju. Trudno ocenić, czy to kampanie, czy też prawny zakaz bicia dzieci przyczyniają się do zmiany postaw społecznych i zachowań rodziców. W jednym z badań próbowano rozdzielić wpływ tych dwóch czynników. Bussman, Erthal i Schroth (2011) badali zmiany postaw społecznych i zachowań rodziców z upływem czasu w pięciu krajach europejskich. Były nimi: 1) Szwecja, która wprowadziła prawny zakaz bicia dzieci i rozpoczęła szeroko zakrojoną publiczną kampanię edukacyjną w roku 1979; 2) Niemcy, które zakazały stosowania kar fizycznych i zrealizowały krajową kampanię edukacyjną w roku 2000; 3) Austria, która zakazała stosowania kar fizycznych w roku 1989, ale nie przeprowadziła szeroko zakrojonej kampanii edukacyjnej na ten temat; 4) Hiszpania, która

do czasu przeprowadzenia tego badania nie wprowadziła prawnego zakazu bicia dzieci, ale od roku 1998 realizowała ogólnokrajowe kampanie informacyjne na temat zagrożeń związanych ze stosowaniem kar fizycznych; 5) Francja, która ani nie zakazała stosowania kar fizycznych, ani też nie prowadziła publicznych kampanii edukacyjnych. Największą zmianę postaw i zachowań zaobserwowano w Szwecji, w której stosowanie kar fizycznych było zabronione najdłużej i w której prowadzono najszerzej zakrojoną edukację publiczną. Spośród pięciu badanych krajów w Szwecji odnotowano największy odsetek rodziców wychowujących swoje dzieci bez kar fizycznych – dwa razy większy niż w Hiszpanii i pięć razy większy niż we Francji. Oto inne ważne wnioski płynące z tego badania: 1) prawne zakazy stosowania kar fizycznych mają zarówno bezpośredni wpływ na częstość stosowania tego rodzaju kar, jak i wpływ pośredni – poprzez zmianę definicji przemocy i spadek społecznej akceptacji kar fizycznych; 2) sam zakaz wywiera silniejszy wpływ niż same publiczne kampanie edukacyjne; 3) publiczne kampanie informacyjne są niezbędne do tego, aby zakaz prawny mógł „w pełni osiągnąć swe potencjalne efekty” (Bussman, Erthal, Schroth, 2011, s. 319).

Podsumowania badań

Podejście przyjęte przez niektórych specjalistów lub organizacje non profit polega na opracowywaniu streszczeń lub podsumowań badań dotyczących kar fizycznych, adresowanych do odbiorców spoza świata akademickiego, takich jak opinia publiczna i profesjonaliści, którzy pracują z dziećmi i rodzinami, ale nie dysponują aktualną wiedzą na temat istotnych badań. Jednym z pierwszych ważnych podsumowań badań na temat kar fizycznych był dokument *Joint Statement on Physical Punishment of Children and Youth* (Wspólne oświadczenie w sprawie kar fizycznych wobec dzieci; Durrant, Ensom, Coalition on Physical Punishment of Children and Youth, 2004), dostępny na stronie internetowej Szpitala Dziecięcego Wschodniego Ontario (www.cheo.on.ca/en/physicalpunishment). Opierając się na wynikach badań i standardach ochrony praw człowieka, dokument ten wzywa do zmian na poziomie profesjonalnym, politycznym i prawnym w celu wyeliminowania kar fizycznych poprzez działania w zakresie profilaktyki uniwersalnej i ukierunkowanej. Do jego najważniejszych funkcji należą: upowszechnianie ustaleń badawczych w sposób zwięzły i przyjazny dla odbiorcy, zwiększanie świadomości i promowanie dyskusji na poziomie kierownictwa organizacji oraz zwrócenie uwagi na jednomyślność specjalistów w tej sprawie. Do 1 stycznia 2017 r. „Wspólne oświadczenie” poparły 583 kanadyjskie organizacje, m.in. Kolegium Kanadyjskich Lekarzy Rodzinnych, Kanadyjskie Stowarzyszenie Ośrodków Pomocy Pediatrycznej, Kanadyjskie Stowarzyszenie

Pracowników Socjalnych, Kanadyjskie Centrum Ochrony Dzieci, Kanadyjski Instytut Zdrowia Dziecka. Kanadyjskie Towarzystwo Medyczne, Kanadyjskie Stowarzyszenie Pielęgniarek i Kanadyjskie Towarzystwo Zdrowia Publicznego (Coalition on Physical Punishment of Children and Youth, 2017). Pełną listę organizacji, które poparły dokument *Joint Statement*, można znaleźć na stronie internetowej http://www.cheo.on.ca/uploads/advocacy/JS_Endorsers_List_En.pdf.

Kilka lat po opublikowaniu kanadyjskiego *Joint Statement* podobny raport ukazał się w Stanach Zjednoczonych. Dokument ten nosił tytuł *Report on Physical Punishment in the United States: What Research Tells Us About Its Effects on Children* (Raport o karach fizycznych w Stanach Zjednoczonych. Co badania naukowe mówią nam na temat ich wpływu na dzieci; Gershoff, 2008). Zamieszczono go na stronie internetowej Szpitala Dziecięcego w Phoenix (<http://www.phoenixchildrens.org/community/injury-prevention-center/effective-discipline>). Raport ten wzywa rodziców, by „dołożyli wszelkich starań, aby unikać stosowania kar fizycznych, a zamiast tego polegać na wolnych od przemocy metodach wychowawczych służących kształtowaniu pożądanych zachowań dzieci” (Gershoff, 2008, s. 26). W ciągu roku od ukazania się tego dokumentu poparło go 66 organizacji krajowych i lokalnych, w tym Amerykańska Akademia Psychiatrii Dzieci i Młodzieży, Amerykańska Akademia Pediatria, Amerykańskie Kolegium Lekarzy Oddziałów Ratunkowych, Amerykańskie Towarzystwo Medyczne, Krajowe Stowarzyszenie na Rzecz Pomocy Dzieciom, Krajowe Stowarzyszenie Pielęgniarek Pediatricznych oraz Krajowe Stowarzyszenie Rodziców i Nauczycieli (Phoenix Children’s Hospital, 2009).

Zarówno kanadyjski dokument *Joint Statement*, jak i amerykański raport zostały udostępnione za darmo w internecie. Według Google Scholar pierwszy z tych dokumentów (*Joint Statement*) był cytowany 63 razy w opublikowanej literaturze przedmiotu, a drugi (raport amerykański) – 68 razy. Oba dokumenty zostały pobrane setki razy, co wskazuje na szerokie zainteresowanie ich treścią.

Prawny zakaz stosowania kar fizycznych

Najbardziej widocznym sposobem, w jaki społeczeństwo może dać wyraz swoim standardom behawioralnym i moralnym, jest wyrażenie ich w postaci aktu prawnego. Coraz większy zbiór danych empirycznych dotyczących zagrożeń związanych z karaniem fizycznym dzieci (Gershoff, Grogan-Kaylor, 2016), w połączeniu z rosnącą na całym świecie świadomością i zaangażowaniem w ochronę praw dzieci jako podstawowych praw człowieka (Gershoff, Bitensky, 2007; Newell, 2011), skłonił rządy 51 państw do wprowadzenia prawnego zakazu stosowania kar fizycznych

wobec dzieci (Global Initiative to End Corporal Punishment of Children, 2017). Taki zakaz obowiązuje we wszystkich rejonach świata: w 29 krajach Europy, w 10 krajach Ameryki Środkowej i Południowej oraz w 7 krajach Afryki. Ponadto 55 innych państw oficjalnie zobowiązało się do wprowadzenia zakazu stosowania kar fizycznych wobec dzieci.

Szwecja była pierwszym krajem, który wprowadził taki zakaz – już w roku 1979. Badania ankietowe prowadzone wśród dorosłych Szwedów w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat ujawniły, że odsetek dorosłych akceptujących kary fizyczne spadł z 50% w latach 60. XX wieku do niespełna 10% w roku 2000 (Janson, Jernbro, Långberg, 2011). Odsetek rodziców przyznających się do karania fizycznego swoich dzieci spadł z 90% w latach 60. XX wieku do nieco ponad 10% w roku 2000 (Janson, 2005). W 2011 r. 14% badanych nastolatków ujawniło, że przynajmniej raz w życiu zostało uderzonych, a tylko 3% miało kilka lub kilkanaście takich doświadczeń (Janson i in., 2011).

Jednym z celów prawnego zakazu jest sprawienie, aby przemoc wobec dzieci stała się bardziej widoczna, i zachęcenie ludzi do reagowania na przypadki przemocy. Dlatego w Szwecji wprowadzeniu zakazu towarzyszyła publiczna kampania edukacyjna mająca na celu delegitymizację przemocy wobec dzieci. Zgodnie z oczekiwaniami po wprowadzeniu zakazu wzrosła liczba zgłoszonych aktów przemocy wobec dzieci. Analiza liczby zgłoszeń wskazuje, że ów wzrost odzwierciedlał zwiększoną gotowość do zgłaszania przemocy wobec dzieci, a nie rzeczywisty wzrost liczby takich przypadków (Durrant, Janson, 2005; Nisson, 2000).

W kilku innych krajach odnotowano spadek akceptacji i częstości stosowania kar fizycznych po wprowadzeniu prawnego zakazu – m.in. w Finlandii (Österman, Björkqvist, Wahlbeck, 2014), w Niemczech (Bussman i in., 2011) i w Nowej Zelandii (D'souza, Russell, Wood, Signal, Elder, 2016). Autorzy przeglądów badań dotyczących prawnych zakazów stosowania kar fizycznych doszli do wniosku, że jak dowodzą dane empiryczne – doprowadziły one do spadku stosowania kar fizycznych i akceptacji tego rodzaju kar (Zolotor, Puzia, 2010).

Inną metodą, po którą sięgnęli badacze, aby ocenić wpływ prawnego zakazu stosowania kar fizycznych, jest porównanie postaw w krajach, w których taki zakaz obowiązuje, i w tych, które dotąd go nie wprowadziły. Jak wspomniano wcześniej, Bussman i in. (2011) przeprowadzili przekrojowe badanie porównawcze 5000 rodziców w pięciu krajach – trzech, w których wprowadzono zakaz stosowania kar fizycznych, i dwóch, w których taki zakaz nie obowiązywał. Okazało się, że odsetek rodziców przyznających się do stosowania kar fizycznych wobec dzieci był istotnie mniejszy w krajach, w których obowiązywał zakaz ich stosowania (Austria: 18%,

Niemcy: 17%, Szwecja: 4%), niż w państwach, w których nie wprowadzono takiego zakazu (Francja: 51%, Hiszpania: 54%). W innym badaniu przekrojowym porównano stosowanie kar fizycznych przez rodziców i problemy ze zdrowiem psychicznym u dzieci ze względu na to, czy w danym kraju obowiązywał (Bułgaria, Niemcy, Holandia, Rumunia), czy też nie obowiązywał (Litwa, Turcja) prawny zakaz stosowania kar fizycznych wobec dzieci (duRivage i in., 2015). Prawdopodobieństwo, z jakim rodzice przyznawali się do częstego stosowania kar fizycznych, było 1,7 razy wyższe w krajach, w których tego rodzaju kary były prawnie dozwolone. Dzieci, które często były karane fizycznie, przejawiały wyższy poziom problemów eksternalizacyjnych i internalizacyjnych niż te, które doświadczały kar fizycznych rzadko lub wcale (duRivage i in., 2015).

Trudno ocenić wpływ przepisów prawa i polityki, ponieważ nie można losowo przypisać poszczególnych krajów do warunków „prawny zakaz stosowania kar fizycznych” i „brak prawnego zakazu stosowania kar fizycznych”. Dlatego badania porównujące kraje, w których taki zakaz obowiązuje, z krajami, w których karanie fizyczne nie jest zabronione, siłą rzeczy muszą mieć charakter korelacyjny. Jednak w miarę, jak coraz większa liczba badań podłużnych, porównujących sytuację przed wprowadzeniem zakazu i po jego wprowadzeniu, ujawnia zmianę postaw i zachowań rodziców w poszczególnych krajach, przekonanie o istotnym wpływie reformy prawa staje się coraz silniejsze.

Ograniczenia niniejszego badania oraz implikacje dla przyszłych interwencji

Naszym celem było przedstawienie przeglądu programów, które służą zapobieganiu stosowaniu kar fizycznych wobec dzieci poprzez zmianę postaw i/lub zachowań osób dorosłych. Zdajemy sobie sprawę, że nie wszystkie interwencje ujęte w niniejszym opracowaniu zostały (lub mogą zostać) ocenione na podstawie randomizowanych badań kontrolowanych (RCT), będących aktualnym standardem praktyki opartej na dowodach empirycznych. Wielu badaczy opowiada się jednak za szerszym spojrzeniem na ewaluację skuteczności programów (np. Stern i in., 2012), jako że badania RCT są niezwykle trudne do przeprowadzenia w wielu kontekstach i wywołują zastrzeżenia natury etycznej, gdy rodzice poszukujący pomocy są losowo przydzielani do grupy, która nie otrzymuje wsparcia. Do innych metod ewaluacji, które zdobywają coraz większą akceptację, należą jakościowe analizy porównawcze (Befani, 2016), realistyczna ocena efektów (*realist impact evaluation*; Westhorp,

2014) i śledzenie procesu (*process tracing*; Hughes, Hutchings, 2011). Przyjrzenie się możliwości zastosowania tych metod w odniesieniu do programów profilaktyki kar fizycznych wzbogaciłoby literaturę przedmiotu i dało początek nowym pomysłom dotyczącym ewaluacji. Ponadto systematyczny przegląd czy też metaanaliza dotychczasowych badań dotyczących programów przeciwdziałania karom fizycznym stanowiłaby cenny wkład w piśmiennictwo.

Inne ograniczenie niniejszego artykułu wiąże się z tym, że prawie wszystkie ujęte w nim programy opierały się na danych samoopisowych – deklaracjach rodziców na temat ich postaw i zachowań przed rozpoczęciem programu (pre-test) i po jego zakończeniu (post-test). Wydaje się możliwe, że w badaniach post-test rodzice podają zaniżone dane dotyczące stosowania kar fizycznych wobec własnych dzieci na skutek potrzeby aprobaty społecznej. Wiemy, że rodzice mają ogólną skłonność do podawania zaniżonych danych dotyczących stosowania przez nich kar fizycznych (Holden, Williamson, Holland, 2014). Zjawisko to może być szczególnie nasilone w sytuacji, gdy badani są świadomi, że program, w którym uczestniczą, ma na celu przeciwdziałanie stosowaniu kar fizycznych. To problem, którego trudno uniknąć. Obserwacja nie jest użyteczną metodą oceny spadku stosowania kar fizycznych, ponieważ karcenie fizyczne na ogół nie jest zachowaniem o wysokiej częstotliwości występowania. Bardziej wiarygodną metodą mogą być dzienniczki, a także nagrania audio i wideo interakcji między członkami rodzin w ich domach (zob. Holden i in., 2014), chociaż są to metody pracochłonne i kosztowne w porównaniu z kwestionariuszami samoopisowymi. Wszystkie te metody są również podatne na wpływ potrzeby aprobaty społecznej.

Jeśli chodzi o przysłe badania dotyczące interwencji służących przeciwdziałaniu karom fizycznym, to zachęcamy badaczy i praktyków to zaplanowania ich rygorystycznej ewaluacji i replikacji w różnych społecznościach, kulturach i krajach. Zalecamy również, aby – jeśli to możliwe – w ewaluacji takich programów uwzględniano opinie dzieci na temat zmiany zachowania ich rodziców. Do tej pory poglądy i doświadczenia dzieci nie były brane pod uwagę.

Wreszcie, istnieje kilka potencjalnych sposobów zapobiegania stosowaniu kar fizycznych, których dotąd nie wypróbowano – a przynajmniej takie próby nie zostały udokumentowane. Należy do nich przekazywanie wiedzy członkom rozszerzonych sieci społecznych, w których żyją rodzice – np. przywódcom religijnym, liderom społeczności lokalnych oraz członkom dalszej rodziny; każda z tych osób może mieć istotny wpływ na postawy i zachowanie rodziców. Należy również przyjrzeć się wiedzy i postawom polityków dotyczącym stosowania kar fizycznych. Interwencje w postaci uniwersalnych działań na poziomie całego społeczeństwa lub kraju, takie

jak prawny zakaz stosowania kar fizycznych połączony z publicznymi kampaniami edukacyjnymi, wydają się niezbędne dla uzyskania powszechnej zmiany postaw i zachowań (Bussman i in., 2011). Dlatego zachęcamy badaczy i praktyków, aby w swoich rozważaniach na temat strategii wyeliminowania kar fizycznych nie ograniczali się do poziomu rodziny.

Zakończenie

Mocne dowody empiryczne przemawiające za istnieniem związku między stosowaniem kar fizycznych a szkodliwymi skutkami w życiu dzieci, połączone z rosnącą świadomością niezbywalnego prawa dzieci do ochrony i godności, doprowadziły do powstania wielu inicjatyw – na małą i dużą skalę – służących zapobieganiu punitywnej przemocy wobec dzieci. Zidentyfikowaliśmy pewną liczbę podejść i programów, które przynajmniej w pewnym stopniu okazały się skuteczne w zmniejszaniu częstości stosowania kar fizycznych lub w osłabianiu postaw, które sprzyjają utrzymywaniu się tego rodzaju kar. Praktycy i liderzy społeczni mogą wybierać spośród szerokiego wachlarza programów. Nasza wiedza na temat tego, w jaki sposób można najskuteczniej przeciwdziałać karom fizycznym, wciąż jednak pozostaje niepełna. Dalsza ewaluacja tych oraz innych programów byłaby niezwykle użyteczna dla specjalistów zajmujących się tą problematyką oraz dla rodziców i dzieci na całym świecie.

Podziękowania

Pierwsza autorka dziękuje za pomoc finansową w pracy nad tym artykułem otrzymaną od Narodowego Instytutu Zdrowia Dziecka i Rozwoju Człowieka (R24 HD042849, PI: Mark Hayward), przyznaną Centrum Badań Populacyjnych na Uniwersytecie Teksaskim w Austin.

Przedruk za zgodą wydawcy, tłumaczenie redakcyjne, niekonsultowane z wydawcą. Artykuł pierwotnie ukazał się w: *Child Abuse & Neglect* 71 (2017) 9–23.

© 2017 Elsevier Ltd.

Tłumaczenie: Agnieszka Nowak-Młynikowska

Bibliografia

- Ademi Shala, R., Hoxha, L., Ateah, C. (2016). *Delivering Kosovo's first parenting program: challenges, strategies and outcomes*. Calgary: International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect.
- Altschul, I., Lee, S. J., Gershoff, E. T. (2016). Hugs, not hits. Warmth and spanking as predictors of child social competence. *Journal of Marriage and Family*, 78, 695–714. DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/jomf.12306>.
- American Academy of Child, & Adolescent Psychiatry. (2012). *Policy statement on corporal punishment* (july). Pobrane z: www.aacap.org/aacap/policy-statements/2012/Policy-Statement-on-Corporal-Punishment.aspx.
- American Academy of Pediatrics, Committee on Psychosocial Aspects of Child and Family Health. (1998). Guidance for effective discipline. *Pediatrics*, 101(2 (pt. 1)), 723–728.
- American Academy of Pediatrics. (2014). AAP publications reaffirmed and retired. *Pediatrics*, 134, e1520. DOI: <http://dx.doi.org/10.1542/peds.2014-2679>.
- American Professional Society on the Abuse of Children. (2016). *APSAC Position Statement on Corporal Punishment of Children*. Pobrane z: <http://www.apsac.org/>.
- American Psychological Association. (2016). *ACT Raising Safe Kids Program*. Pobrane z: <http://www.apa.org/act/>.
- Ateah, C., Durrant, J. E. (2005). Maternal use of physical punishment in response to child misbehavior: Implications for child abuse prevention. *Child Abuse & Neglect*, 29, 177–193. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.chiabu.2004.10.010>.
- Ateah, C. A. (2013). Prenatal parent education for first-time expectant parents: Making it through labor is just the beginning. *Journal of Pediatric Health Care*, 27, 91–97. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.pedhc.2011.06.019>.
- Bavolek, S. J., Hodnett, K. H. (2012). The Nurturing Parent Programs: Preventing and treating child abuse and neglect. W: A. Rubin (red.), *Programs and Intervention for maltreated children and families at risk* (s. 285–294). Hoboken: Wiley.
- Bavolek, S. J. (2000). *The nurturing parenting programs*. *juvenile justice bulletin*, NCJ 172848. Waszyngton: Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.
- Beauchaine, T. P., Webster-Stratton, C., Reid, M. J. (2005). Mediators, moderators, and predictors of 1-year outcomes among children treated for early-onset conduct problems: A latent growth curve analysis. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73, 371–388. DOI: <http://dx.doi.org/10.1037/0022-006X.73.3.371>.
- Befani, B. (2016). *Pathways to change: Evaluating development interventions with Qualitative Comparative Analysis (QCA)*. Sztokholm: Expertgruppen för

- biståndsanalys (the Expert Group for Development Analysis). Pobrane z: <http://eba.se/en/pathways-to-change-evaluating-development-interventions-with-qualitative-comparative-analysis-qca/>.
- Berlin, L. J., Ispa, J. M., Fine, M. A., Malone, P. S., Brooks-Gunn, J., Brady-Smith, C., Bai, Y. (2009). Correlates and consequences of spanking and verbal punishment for low-income White, African American, and Mexican American toddlers. *Child Development*, 80, 1403–1420. DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-8624.2009.01341.x>.
- Berlin, L. J., Dodge, K. A., Reznick, J. S. (2013). Examining pregnant women's hostile attributions about infants as a predictor of offspring maltreatment. *JAMA Pediatrics*, 167, 549–553. DOI: <http://dx.doi.org/10.1001/jamapediatrics.2013.1212>.
- Best Start Resource Centre. (2016). *Children see, children learn*. Pobrane z: www.childreenseechildrenlearn.ca/.
- Breitenstein, S. M., Gross, D., Fogg, L., Ridge, A., Garvey, C., Julion, W., Tucker, S. (2012). The Chicago Parent Program: Comparing 1-year outcomes for African American and Latino parents of young children. *Research in Nursing & Health*, 35, 475–489. DOI: <http://dx.doi.org/10.1002/nur.21489>.
- Bugental, D. B., Schwartz, A. (2009). A cognitive approach to child mistreatment prevention among medically at-risk infants. *Developmental Psychology*, 45(1), 284–288. DOI: <http://dx.doi.org/10.1037/a0014031>.
- Bugental, D., Lewis, J. C., Lin, E., Lyon, J., Kopeikin, H. (1999). In charge but not in control: the management of teaching relationships by adults with low perceived power. *Developmental Psychology*, 35(6), 1367–1378. DOI: <http://dx.doi.org/10.1037/0012-1649.35.6.1367>.
- Bugental, D. B., Ellerson, P. C., Lin, E. K., Rainey, B., Kokotovic, A., O'Hara, N. (2002). A cognitive approach to child abuse prevention. *Journal of Family Psychology*, 16, 243–258. DOI: <http://dx.doi.org/10.1037//0893-3200.16.3.243>.
- Burkhart, K., Knox, M., Hunter, K. (2016). Changing health care professionals' attitudes toward spanking. *Clinical Pediatrics*, 55, 1005–1011. DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/0009922816667313>.
- Bussman, K., Erthal, C., Schroth, A. (2011). Effects of banning corporal punishment in Europe: a five-nation comparison. W: J. E. Durrant, A. B. Smith (red.), *Global pathways to abolishing physical punishment: Realizing children's rights* (s. 299–322). Nowy Jork: Routledge.
- Canadian Paediatric Society. (2016). *Effective discipline for children*. Pobrane z: www.cps.ca/en/documents/position/discipline-for-children.

- Canadian Psychological Association. (2004). *Physical punishment*. Pobrane z: <http://www.cpa.ca/aboutcpa/policystatements/#physical>.
- Canfield, C. F., Weisleder, A., Cates, C. B., Huberman, H. S., Dreyer, B. P., Legano, L. A., Mendelsohn, A. L. (2015). Primary care parenting intervention and its effects on the use of physical punishment among low-income parents of toddlers. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 36, 586–593. DOI: <http://dx.doi.org/10.1097/DBP.0000000000000206>.
- Casanueva, C., Martin, S. L., Runyan, D. K., Barth, R. P., Bradley, R. H. (2008). Parenting services for mothers involved with child protective services: Do they change maternal parenting and spanking behaviors with young children? *Children and Youth Services Review*, 30(8), 861–878. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.childyouth.2007.12.013>.
- Chaffin, M., Silovsky, J. F., Funderburk, B., Valle, L. A., Brestan, E. V., Balachova, T., Bonner. (2004). Parent-child interaction therapy with physically abusive parents: Efficacy for reducing future abuse reports. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 72(3), 500–510. DOI: <http://dx.doi.org/10.1037/0022-006x.72.3.500>.
- Chavis, A., Hudnut-Beumler, J., Webb, M. W., Neely, J. A., Bickman, L., Dietrich, M. S., Scholer, S. J. (2013). A brief intervention affects parents' attitudes toward using less physical punishment. *Child Abuse & Neglect*, 37, 1192–1201. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.chiabu.2013.06.003>.
- City of Toronto. (2016). *Positive discipline: Disciplining your child without spanking or hurting them*. Pobrane z: <http://www1.toronto.ca/wps/portal/contentonly?vgnextoid=20c60c2c0f412410VgnVCM10000071d60f89RCRD>.
- Clément, M. E., Chamberland, C. (2014). Trends in corporal punishment and attitudes in favor of this practice: Toward a change in societal norms. *Canadian Journal of Community Mental Health*, 33, 13–17. DOI: <http://dx.doi.org/10.7870/cjcmh-2014-013>.
- Coalition on Physical Punishment of Children, outh. (2017). *Canadian organizations that have endorsed the Joint Statement* (january). Pobrane z: www.cheo.on.ca/en/physicalpunishment.
- Combs-Orme, T., Cain, D. S. (2008). Predictors of mothers' use of spanking with their infants. *Child Abuse & Neglect*, 32, 649–657. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.chiabu.2007.08.006>
- Council of Europe. (2016a). *Corporal punishment*. Strasbourg. Pobrane z: www.coe.int/en/web/children/corporal-punishment.

- Council of Europe. (2016b). *Repository of good practices*. Strasbourg. Pobrane z: www.coe.int/en/web/children/repository-of-good-practices.
- Cowen, P. S. (2001). Effectiveness of a parent education intervention for at-risk families. *Journal for Specialists in Pediatric Nursing*, 6, 73–82. DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1744-6155.2001.tb00124.x>.
- D'souza, A. J., Russell, M., Wood, B., Signal, L., Elder, D. (2016). Attitudes to physical punishment of children are changing. *Archives of Diseases in Childhood*, 101, 690–693. DOI: <http://dx.doi.org/10.1136/archdischild-2015-310119>
- Dubowitz, H., Feigelman, S., Lane, W., Kim, J. (2009). Pediatric primary care to help prevent child maltreatment: the Safe Environment for Every Kid (SEEK) Model. *Pediatrics*, 123, 858–864. DOI: <http://dx.doi.org/10.1542/peds.2008-1376>.
- Dubowitz, H., Lane, W. G., Semiatin, J. N., Magder, L. S. (2012). The SEEK model of pediatric primary care: Can child maltreatment Be prevented in a low-risk population? *Academic Pediatrics*, 12, 259–268. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.acap.2012.03.005>.
- Dubowitz, H. (2014). The safe environment for every kid (SEEK) model: helping promote children's health, development, and safety. *Child Abuse & Neglect*, 38, 1725–1733. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.chiabu.2014.07.011>.
- Durrant, J., Ensom, R. (2012). Physical punishment of children: lessons from 20 years of research. *CMAJ: Canadian Medical Association Journal*, 184, 1373–1377. DOI: <http://dx.doi.org/10.1503/cmaj.101314>.
- Durrant, J. E., Ensom, R., Coalition on Physical Punishment of Children Youth. (2004). *Joint statement on physical punishment of children and youth. ottawa: coalition on physical punishment of children and youth*. Pobrane z: <http://www.cheo.on.ca/en/physicalpunishment>.
- Durrant, J., Trocmé, N., Fallon, B., Milne, C., Black, T., Knoke, D. (2006). *Punitive violence against children in Canada. CECW information sheet #41E*. Toronto: University of Toronto, Faculty of Social Work. Pobrane z: <http://cwrp.ca/publications/497>.
- Durrant, J. E., Plateau, D. P., Ateah, C., Stewart-Tufescu, S., Jones, A., Ly, G., Tapanya, S. (2014). Preventing punitive violence: Preliminary data on the positive discipline in everyday parenting (PDEP) program. *Canadian Journal of Community Mental Health*, 33, 109–125. DOI: <http://dx.doi.org/10.7870/cjcmh-2014-018>.
- Durrant, J. E., Plateau, D. P., Ateah, C., Holden, G., Barker, L., Stewart-Tufescu, A., Ahmed, R. (2016). *Assessing the cultural relevance of a developmentally-based parenting program to reduce punitive violence in high, medium, and low human development contexts. International Journal of Behavioral Development*. [artykuł zaakceptowany do publikacji].

- Durrant, J. E. (2013). *Positive discipline in everyday parenting (PDEP)*. Sztokholm: Save the Children, Sweden. Pobrane z: <http://resourcecentre.savethechildren.se/library/positive-discipline-everyday-parenting-third-edition>.
- Feigelman, S., Dubowitz, H., Lane, W., Prescott, L., Meyer, W., Tracy, J. K., Kim, J. (2009). Screening for harsh punishment in a pediatric primary care clinic. *Child Abuse & Neglect*, 33, 267–277. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.chiabu.2008.09.011>.
- Fergusson, D. M., Grant, H., Horwood, J., Ridder, E. M. (2005). Randomized trial of the early start program of home visitation. *Pediatrics*, 116(6), e803–e809. DOI: <http://dx.doi.org/10.1542/peds.2005-0948>.
- Fortson, B. L., Klevens, J., Merrick, M. T., Gilbert, L. K., Alexander, S. P. (2016). *Preventing child abuse and neglect: a technical package for policy, norm, and programmatic activities*. Atlanta: National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention. Pobrane z: <http://www.cdc.gov/violenceprevention/childmaltreatment/index.html>.
- Fréchette, S., Romano, E. (2015). Change in corporal punishment over time in a representative sample of Canadian parents. *Journal of Family Psychology*, 29, 507–517. DOI: <http://dx.doi.org/10.1037/fam0000104>.
- Fréchette, S., Zoratti, M., Romano, E. (2015). What is the link between corporal punishment and child physical abuse? *Journal of Family Violence*, 30, 135–148. DOI: <http://dx.doi.org/10.1007/s10896-01409663-9>.
- Gelles, R. J., Straus, M. A. (1988). *Intimate violence*. Nowy Jork: Touchstone.
- Gershoff, E. T., Bitensky, S. H. (2007). The case against corporal punishment of children: Converging evidence from social science research and international human rights law and implications for U.S. public policy. *Psychology, Public Policy, and Law*, 13, 231–272. DOI: <http://dx.doi.org/10.1037/1076-8971.13.4.231>.
- Gershoff, E. T., Grogan-Kaylor, A. (2016). Corporal punishment by parents and its consequences for children: Old controversies and new meta-analyses. *Journal of Family Psychology*, 30, 453–469. DOI: <http://dx.doi.org/10.1037/fam0000191>.
- Gershoff, E. T., Lansford, J. E., Sexton, H. R., Davis-Kean, P., Sameroff, A. J. (2012). Longitudinal links between spanking and children's externalizing behaviors in a national sample of White, Black Hispanic, and Asian American families. *Child Development*, 83, 838–843. DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-8624.2011.01732.x>
- Gershoff, E. T., Font, S. A., Taylor, C. A., Foster, R. H., Garza, A. B., Olson-Dorff, D., Spector, L. (2017). *Effectiveness of a No Hit Zone policy in reducing staff support for and intervention in physical punishment in a hospital setting*. [artykuł oddany do recenzji].

- Gershoff, E. T. (2008). *Report on physical punishment in the United States: what research tells us about its effects on children*. Columbus – Phoenix: Center for Effective Discipline and Phoenix Children's Hospital. Pobrane z: <http://www.phoenixchildrens.org/community/injury-prevention-center/effective-discipline>.
- Gershoff, E. T., Ansari, A., Purtell, K. M. (2016). Changes in parents' spanking and reading as mechanisms for Head Start impacts on children. *Journal of Family Psychology*. Advance Online Publication. DOI: <http://dx.doi.org/10.1037/fam0000172>.
- Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children. (2017). *States which have prohibited all corporal punishment*. Pobrane z: <http://www.endcorporalpunishment.org/progress/prohibiting-states/>.
- Griffin, M. M., Robinson, D. H., Carpenter, H. M. (2000). Changing teacher education students' attitudes toward using corporal punishment in the classroom. *Research in the Schools*, 7, 27–30.
- Gross, D., Garvey, C., Julion, W., Fogg, L., Tucker, S., Mokros, H. (2009). Efficacy of the Chicago Parent Program with low-income African American and Latino parents of young children. *Prevention Science*, 10, 54–65. DOI: <http://dx.doi.org/10.1007/s11121-008-0116-7>.
- Hagan, J. F., Shaw, J. S., Duncan, P. M. (red.). (2008). *Bright Futures: guidelines for health supervision of infants, children, and adolescents*. Elk Grove Village: American Academy of Pediatrics. Pobrane z: <https://brightfutures.aap.org/materials-and-tools/tool-and-resource-kit/Pages/default.aspx>.
- Health Nexus. (2016). *Annual Report 2015–2016: Healthy People. Thriving Communities*. Pobrane z: <http://en.healthnexus.ca/about-us/annual-reports>.
- Holden, G. W., Brown, A. S., Baldwin, A. S., Caderao, K. C. (2013). Research findings can change attitudes about corporal punishment. *Child Abuse & Neglect*, 38, 902–908. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.chiabu.2013.10.013>.
- Holden, G. W., Williamson, P. A., Holland, G. W. O. (2014). Eavesdropping on the family: A pilot investigation of corporal punishment in the home. *Journal of Family Psychology*, 28, 401–406. DOI: <http://dx.doi.org/10.1037/a0036370>.
- Holland, G. W. O., Holden, G. W. (2016). Changing orientations to corporal punishment: A randomized control trial of the efficacy of a motivational approach to psycho-education. *Psychology of Violence*, 6, 233–242. DOI: <http://dx.doi.org/10.1037/a0039606>.
- Honor, G., Bretl, D., Chapman, E., Chiocca, E., Donnell, C., Doughty, K., Quinones, S. G. (2015). Corporal punishment: Evaluation of an intervention by PNPs.

- Journal of Pediatric Health Care*, 29, 526–535. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.pedhc.2015.04.016>.
- Howard, K. S., Brooks-Gunn, J. (2009). The role of home-visiting programs in preventing child abuse and neglect. *The Future of Children*, 19(2), 119–146. DOI: <http://dx.doi.org/10.1353/foc.0.0032>.
- Hughes, K., Hutchings, C. (2011). *Can we obtain the required rigour without randomisation? Ofam GB's non-experimental Global Performance Framework. International Initiative for Impact Evaluation*. New Delhi. Pobrane z: <http://www.ipdet.org/files/Publication-Can we obtain the required rigour without randomization.pdf>.
- Janson, S., Jernbro, C., Långberg, B. (2011). *Kroppslig bestraffning och annan kränkning av barn i Sverige: en nationell kartläggning* (Corporal punishment and other abuse of children in Sweden: A national survey). Sztokholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset (Children's House Foundation).
- Janson, S. (2005). Response to Beckett, C. (2005) 'The Swedish myth: The corporal punishment ban and child death statistics', *British Journal of Social Work*, 35 (1), s. 125–38. *British Journal of Social Work*, 35, 1411–1415. DOI: <http://dx.doi.org/10.1093/bjsw/bch369>.
- Khondkar, L., Ateah, C., Milon, F. I. (2016). *Implementing 'Positive Discipline in Everyday Parenting' among ethnic minorities, urban slums, and brothel areas of Bangladesh*. Calgary: International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect [August].
- Knox, M., Burkhart, K., Howe, T. (2011). Effects of the ACT Raising Safe Kids parenting program on children's externalizing problems. *Family Relations*, 60, 491–503. DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1741-3729.2011.00662.x>.
- Knox, M., Burkhart, K., Cromly, A. (2013). Supporting positive parenting in community health centers: the ACT raising safe kids program. *Journal of Community Psychology*, 41, 395–407. DOI: <http://dx.doi.org/10.1002/jcop.21543>.
- Lansford, J. E., Deater-Deckard, K., Bornstein, M. H., Putnick, D. L., Bradley, R. H. (2014). Attitudes justifying domestic violence predict endorsement of corporal punishment and physical and psychological aggression towards children: a study in 25 low-and middle-income countries. *Journal of Pediatrics*, 164, 1208–1213. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.jpeds.2013.11.060>.
- Lee, S. J., Grogan-Kaylor, A., Berger, L. M. (2014). Parental spanking of 1-year-old children and subsequent protective services involvement. *Child Abuse & Neglect*, 38, 875–883. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.chiabu.2014.01.018>.
- Lee, S. J., Altschul, I., Gershoff, E. T. (2015). Wait until your father gets home? Fathers' and mothers' spanking and development of child aggression. *Children*

- and *Youth Services Review*, 52, 158–166. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.childyouth.2014.11.00>.
- Letarte, M. J., Normandeau, S., Allard, J. (2010). Effectiveness of a parent training program Incredible Years in a child protection service. *Child Abuse & Neglect*, 34, 253–261. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.chiabu.2009.06.003>.
- Love, J. M., Kisker, E. E., Ross, C., Raikes, H., Constantine, J., Boller, K., Fuligni, A. S. (2005). The effectiveness of Early Head Start for 3-year-old children and their parents: Lessons for policy and programs. *Developmental Psychology*, 41, 885–901. DOI: <http://dx.doi.org/10.1037/0012-1649.41.6.885>.
- McKeown, D. (2006). *Early child development family abuse prevention project actions to prevent physical punishment of children: staff report*. Toronto: city of Toronto. Pobrane z: <http://www.toronto.ca/legdocs/2006/agendas/committees/hl/hl060410/it003.pdf>.
- Miller, W. R., Rollnick, S. (2013). *Motivational interviewing: preparing people for change* (wyd. 3). Nowy Jork: Guilford Press.
- Mori, I., Stewart-Tufescu, A., Mochizuki, R. (2016). *Transforming parents' beliefs about physical punishment through 'Positive Discipline in Everyday Parenting' in Japan*. Calgary: International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect. August.
- Mrazek, P. J., Haggerty, R. J. (Eds.). (1994). *Reducing risks for mental disorders: frontiers for preventive intervention research*. Waszyngton: Institute of Medicine, National Academy Press.
- National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. (2016). *Parenting matters: supporting parents of children ages 0–8*. Waszyngton: The National Academies Press. DOI: <http://dx.doi.org/10.17226/21868>.
- National Association of Pediatric Nurse Practitioners (2011). NAPNAP Position Statement on Corporal Punishment. *Journal of Pediatric Health Care*, 25, e31–e32. Pobrane z: [http://www.jpedhc.org/article/S0891-5245\(11\)00228-8/pdf](http://www.jpedhc.org/article/S0891-5245(11)00228-8/pdf).
- Newell, P. (2011). The human rights imperative to eliminate physical punishment. W: J. E. Durrant, A. B. Smith (red.), *Global pathways to abolishing physical punishment: Realizing children's rights* (Wyd. 3, s. 7–26). Nowy Jork: Routledge.
- Nilsson, L. (2000). *Barnmisshandel: en kartläggning av polisanmäld misshandel av Små barn* (Child abuse: a survey of reported abuse of young children). Sztokholm: Brottsförebyggande rådet (National Council for Crime Prevention).
- Olds, D. L., Robinson, J., Pettitt, L., Luckey, D. W., Holmberg, J., Ng, R. K., Henderson, C. R. (2004). Effects of home visits by paraprofessionals and by nurses: Age 4

- follow-up results of a randomized trial. *Pediatrics*, 114(6), 1560–1568. DOI: <http://dx.doi.org/10.1542/peds.2004-0961>.
- Olds, D. L., Kitzman, H., Knudtson, M. D., Anson, E., Smith, J. A. (2014). Effect of home visiting by nurses on maternal and child mortality: Results of a 2-decade follow-up of a randomized clinical trial. *JAMA Pediatrics*, 168(9), 800–806. DOI: <http://dx.doi.org/10.1001/jamapediatrics.2014.472>.
- Österman, K., Björkqvist, K., Wahlbeck, K. (2014). Twenty-eight years after the complete ban on the physical punishment of children in Finland: trends and psychosocial concomitants. *Aggressive Behavior*, 40, 568–581.
- Palusci, V. J., Crum, P., Bliss, R., Bavolek, S. J. (2008). Changes in parenting attitudes and knowledge among inmates and other at-risk populations after a family nurturing program. *Children and Youth Services Review*, 30, 79–89. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.chilyouth.2007.06.006>.
- Perron, J. L., Lee, C. M., Laroche, K. J., Ateah, C., Clément, M., Chan, K. (2014). Child and parent characteristics associated with Canadian parents' reports of spanking. *Canadian Journal of Community Mental Health*, 33, 31–45. DOI: <http://dx.doi.org/10.7870/cjcmh-2014-014>.
- Phoenix Children's Hospital. (2009). *Report on the physical punishment of children: list of endorsers* (October). Pobrane z: <http://www.phoenixchildrens.org/community/injury-prevention-center/effective-discipline>.
- Portwood, S. G., Lambert, R. G., Abrams, L. P., Nelson, E. B. (2011). An evaluation of the adults and children together (ACT) against violence parents raising safe kids program. *Journal of Primary Prevention*, 32, 147–160. DOI: <http://dx.doi.org/10.1007/s10935-011-0249-5>.
- Public Health Agency of Canada. (2010). *Canadian incidence study of reported child abuse and neglect – 2008: major findings*. Ottawa: Author.
- Puma, M., Bell, S., Cook, R., Heid, C., Broene, P., Jenkins, F., Downer, J. (2012). *Third grade follow-up to the Head Start Impact Study: Final report*. OPRE Report 2012-45, Office of Planning, Research and Evaluation, Administration for Children and Families. Waszyngton: US Department of Health and Human Services.
- Reich, S. M., Penner, E. K., Duncan, G. J., Auger, A. (2012). Using baby books to change new mothers' attitudes about corporal punishment. *Child Abuse & Neglect*, 36, 108–117. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.chiabu.2011.09.017>.
- Reid, M. J., Webster Stratton, C., Beauchaine, T. P. (2001). Parent training in Head Start: A comparison of program response among African American, Asian American, Caucasian, and Hispanic mothers. *Prevention Science*, 2(4), 209–227. DOI: <http://dx.doi.org/10.1023/A:1013618309070>.

- Robinson, D. H., Funk, D. C., Beth, A., Bush, A. M. (2005). Changing beliefs about corporal punishment: Increasing knowledge about ineffectiveness to build more consistent moral and informational beliefs. *Journal of Behavioral Education*, 14, 117–139. DOI: <http://dx.doi.org/10.1007/s10864-005-2706-9>.
- Rodriguez, M. L., Dumont, K., Mitchell-Herzfeld, S. D., Walden, N. J., Greene, R. (2010). Effects of Healthy Families New York on the promotion of maternal parenting competencies and the prevention of harsh parenting. *Child Abuse & Neglect*, 34(10), 711–723. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.chiabu.2010.03.004>.
- Ryan, R. M., Kalil, A., Ziol-Guest, K. M., Padilla, C. (2016). Socioeconomic gaps in parents' discipline strategies from 1988 to 2011. *Pediatrics*, 138(6), e20160720. DOI: <http://dx.doi.org/10.1542/peds.2016-0720>
- Scholer, S. J., Brokish, P. A., Mukherjee, A. B., Gigante, J. (2008). A violence-prevention program helps teach medical students and pediatric residents about childhood aggression. *Clinical Pediatrics*, 47, 891–900. DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/0009922808319965>.
- Scholer, S. J., Hudnut-Beumler, J., Dietrich, M. S. (2010). A brief primary care intervention helps parents develop plans to discipline. *Pediatrics*, 125, e242–e249. DOI: <http://dx.doi.org/10.1542/peds.2009-0874>.
- Scholer, S. J., Hamilton, E. C., Johnson, M. C., Scott, T. A. (2010). A brief intervention may affect parents' attitudes toward using less physical punishment. *Family & Community Health*, 33, 106–116. DOI: <http://dx.doi.org/10.1097/FCH.0b013e3181d592ef>.
- Stern, E., Stame, N., Mayne, J., Forss, K., Davies, R., Befani, B. (2012). *Broadening the range of designs and methods for impact evaluation*. Paryż: Organization for Economic Co-operation and Development (OECD).
- Taylor, C. A., Guterman, N. B., Lee, S. J., Rathouz, P. (2009). Intimate partner violence, maternal stress, nativity, and risk for maternal maltreatment of young children. *American Journal of Public Health*, 99, 175–183. DOI: <http://dx.doi.org/10.2105/AJPH.2007.126722>.
- Taylor, C. A., Hamvas, L., Rice, J., Newman, D. L., DeJong, W. (2011). Perceived social norms, expectations, and attitudes toward corporal punishment among an urban community sample of parents. *Journal of Urban Health*, 88, 254–269. DOI: <http://dx.doi.org/10.1007/s11524-011-9548-7>.
- Taylor, C. A., Moeller, W., Hamvas, L., Rice, J. C. (2013). Parents' professional sources of advice regarding child discipline and their use of corporal punishment. *Clinical Pediatrics*, 52, 147–215. DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/0009922812465944>.

- Taylor, C. A., Al-Hiyari, R., Lee, S. J., Priebe, A., Guerrero, L. W., Bales, A. (2016). Attitudes and ideologies linked with approval of corporal punishment: A content analysis of online comments. *Health Education Research*, 31, 563–575. DOI: <http://dx.doi.org/10.1093/her/cyw029>.
- Thomas, D. V., Looney, S. W. (2004). Effectiveness of a comprehensive psychoeducational intervention with pregnant and parenting adolescents: A pilot study. *Journal of Adolescent Psychiatric Nursing*, 17, 66–77.
- Trocmé, N., MacLaurin, B., Fallon, B., Daciuk, J., Billingsley, D., Tourigny, M. (2001). *Canadian incidence study of reported child abuse and neglect: Final report*. Ottawa: Minister of Public Works and Government Services Canada.
- Trocmé, N., Fallon, B., MacLaurin, B., Daciuk, J., Felstiner, C., Black, Cloutier, R. (2005). *Canadian incidence study of reported child abuse and neglect – 2003 major findings*. Ottawa: Minister of Public Works and Government Services Canada.
- Trowbridge, M. J., Sege, R. D., Olson, L., O'Connor, K., Flaherty, E., Spivak, H. (2005). Intentional injury management and prevention in pediatric practice: Results from 1998 and 2003 American Academy of Pediatrics Periodic Surveys. *Pediatrics*, 116, 996–1000. DOI: <http://dx.doi.org/10.1542/peds.2005-0618>.
- United Nations, Committee on the Rights of the Child (2007). *CRC General Comment No. 8 (2006) : The Right of the Child to Protection from Corporal Punishment and Other Cruel or Degrading forms of Punishment (U.N. CRC/C/GC/8)* (march). Pobrane z: <http://www.refworld.org/docid/460bc7772.html>.
- United Nations Development Program (2015). *Human development report 2015: Work for human development*. Nowy Jork: United Nations Development Programme. Pobrane z: <http://hdr.undp.org/en/2015-report>.
- Voisine, S., Baker, A. J. L. (2012). Do universal parenting programs discourage parents from using corporal punishment: A program review. *Families in Society*, 93, 212–218. DOI: <http://dx.doi.org/10.1606/1044-3894.4217>.
- Webster-Stratton, C., Reid, M. (2010). Adapting the Incredible Years, an evidence-based parenting programme, for families involved in the child welfare system. *Journal of Children's Services*, 5, 25–42. DOI: <http://dx.doi.org/10.5042/jcs.2010.0115>.
- Webster-Stratton, C., Reid, M. J. (2012). The Incredible Years: evidence based parenting and child programs for families involved in the child welfare system. W: A. Rubin (red.), *Programs and intervention for maltreated children and families at risk* (s. 11–30). Hoboken: Wiley.
- Webster-Stratton, C., Reid, M. J., Beauchaine, T. P. (2011). Combining parent and child training for young children with ADHD. *Journal of Clinical Child & Adolescent*

Psychology, 40, 191–203. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/15374416.2011.546044>.

Webster-Stratton, C., Reid, M. J., Beauchaine, T. P. (2013). One-year follow-up of combined parent and child intervention for young children with ADHD. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 42, 251–261. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/15374416.2012.723263>.

Westhorp, G. (2014). *Realist impact evaluation: an introduction*. Londyn: Overseas Development Institute. Pobrane z: <https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/9138.pdf>.

Zolotor, A. J., Puzia, M. E. (2010). Bans against corporal punishment: a systematic review of the laws, changes in attitudes and behaviours. *Child Abuse Review*, 19, 229–247. DOI: <http://dx.doi.org/10.1002/car.1131>.

Zolotor, A. J., Theodore, A. D., Chang, J. J., Laskey, A. L. (2011). Corporal punishment and physical abuse: Population-based trends for three-to-11-year-old children in the United States. *Child Abuse Review*, 20, 57–66. DOI: <http://dx.doi.org/10.1002/car.1128>.

duRivage, N., Keyes, K., Leray, E., Pez, O., Bitfoi, A., Koc, C., Fermanian, C. (2015). Parental use of corporal punishment in Europe: intersection between public health and policy. *PloS One*, 10, e0118059. DOI: <http://dx.doi.org/10.1371/journal.pone.0118059>.

Promising intervention strategies to reduce parents' use of physical punishment

The strong and ever-growing evidence base demonstrating that physical punishment places children at risk for a range of negative outcomes, coupled with global recognition of children's inherent rights to protection and dignity, has led to the emergence of programs specifically designed to prevent physical punishment by parents. This paper describes promising programs and strategies designed for each of three levels of intervention – indicated, selective, and universal – and summarizes the existing evidence base of each. Areas for further program development and evaluation are identified.

KEYWORDS:

PHYSICAL PUNISHMENT, SPANKING, DISCIPLINE, INTERVENTION, PREVENTION

Cytowanie:

Elizabeth T. Gershoff, E. T., Lee, S. L., Durrant, J. E. (2017). Przeciwdziałanie stosowaniu kar fizycznych przez rodziców – obiecujące strategie interwencji. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 16(4).

Artykuł jest dostępny na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska.